

Interlandelijke adoptie in Nederland: einde van een tijdperk?

Een juridisch onderzoek naar de interlandelijke adoptiestop in Nederland

Student	Maryam Tissink
Studentnummer	3717674
Opleiding	Master Jeugdrecht
Datum	22 juni 2026
Aantal woorden	14998
Begeleider	Prof. mr. dr. K.A.M. van der Zon

Inhoudsopgave

Afkortingenlijst.....	3
Inleiding.....	4
1.1 Aanleiding.....	4
1.2 Onderzoeksvraag en leeswijzer	5
1.3 Beperking van het onderzoek.....	5
1.4 Onderzoeksmethode.....	6
Hoofdstuk 2 Internationaal toetsingskader.....	7
2.1 Inleiding.....	7
2.2 Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind	7
2.2.1 Inleiding	7
2.2.2 Artikel 21 IVRK: Adoptie	8
2.2.3 Toepassingsbereik artikel 21 IVRK	8
2.2.4 The best interest principle	8
2.2.5 Artikel 21 sub a IVRK: Toelaatbaarheid van de adoptie.....	9
2.2.6 Artikel 21 sub b IVRK: Subsidiariteit.....	10
2.2.7 Artikel 21 sub d IVRK: Ongeoorloofd financieel voordeel.....	11
2.2.8 Tussenconclusie	13
2.3 Haag Adoptieverdrag.....	14
2.3.1 Inleiding	14
2.3.2 Hoofdstuk I: Toepassingsbereik Haags Adoptieverdrag.....	14
2.3.3 Hoofdstuk II: Vereisten voor interlandelijke adoptie.....	15
2.3.4 Hoofdstuk III: Centrale autoriteiten en vergunninghouders.....	16
2.3.5 Ongeoorloofd financieel voordeel	17
2.3.6 Nazorg	18
2.3.7 Tussenconclusie	19
2.4 Conclusie	19
Hoofdstuk 3 Nationaal juridisch kader	21
3.1 Inleiding.....	21
3.2 Voorlopers van de Wobka.....	21
3.2.1 Adoptiewet (1956)	21
3.2.2 Richtlijnen opneming buitenlandse pleegkinderen (1967)	22
3.3 Wet opneming buitenlandse kinderen te adoptie (Wobka)	22
3.3.1 Inleiding	22
3.3.2 Aspirant-adoptiefouders (geschiktheid en beginseltoestemming)	23
3.3.3 Centrale autoriteit en vergunninghouders	25
3.3.4 Ongeoorloofd financieel gewin.....	27
3.3.5 Nazorg en behoud identiteit	28
3.4 Toetsing Wobka aan het internationale juridische kader.....	29
3.4.1 Toetsingskader	29
3.4.2 Kritiek op de Wobka	30
3.4.3 Tussenconclusie	30

3.5 Conclusie	30
Hoofdstuk 4 Uitvoeringspraktijk	32
4.1 Inleiding.....	32
4.2 Commissie Joustra.....	32
4.3 Misstanden.....	33
4.3.1 Definitie misstanden	33
4.3.2 Fasen misstanden	34
4.4 Rol Nederland in misstanden.....	35
4.4.1 Verantwoordelijkheidsverdeling binnen het systeem van interlandelijke adoptie	35
4.4.2 Tekortkomingen van Nederland bij de uitvoering van interlandelijke adoptie.....	37
4.5 Verklaring voor de houding van de Nederlandse overheid.....	41
4.6 Conclusie	42
Hoofdstuk 5 Analyse en conclusie	44
5.1 Inleiding.....	44
5.2 Voor- en tegenargumenten interlandelijke adoptie.....	44
5.2.1 Voorargumenten	45
5.2.2 Tegenargumenten	49
5.2.3 Tussenconclusie	50
5.3 Alternatief: hervorming in plaats van beëindiging?.....	51
5.4 Afweging van belangen: is een adoptiestop in het belang van het kind?	52
5.4.1 Afwegingsregels.....	52
5.4.2 Waardering van de belangrijkste argumenten	53
5.4.3 Tussenconclusie	54
5.5 Conclusie	55
Bijlage 1.	56
Literatuurlijst.....	58

Afkortingenlijst

ADOC	Adoptie Driehoek Onderzoekscentrum
CRC	Committee on the Rights of the Child
HAV	Haags Adoptieverdrag (Verdrag inzake de bescherming van kinderen en de samenwerking op het gebied van de interlandelijke adoptie 1993)
HCCH	Haagse Conferentie voor Internationaal Privaatrecht (Hague Conference on Private International Law)
IGJ	Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd
IVRK	Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind
NJB	Nederlands Juristenblad
RSJ	Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming
Stb.	Staatsblad
Stcrt.	Staatscourant
VN	Verenigde Naties
Wobka	Wet opnemng buitenlandse kinderen ter adoptie
Wobp	Wet opnemng buitenlandse pleegkinderen

Inleiding

1.1 Aanleiding

Adoptie kent in Nederland een relatief korte maar dynamische geschiedenis. Waar adoptie oorspronkelijk geen plaats had binnen het Nederlandse recht, werd het in 1956 ingevoerd als kindbeschermingsmaatregel voor kinderen die niet door hun biologische ouders konden worden verzorgd.¹ In de daaropvolgende decennia verschoof de focus geleidelijk van binnenlandse naar interlandelijke adoptie. Door een afname van het aantal Nederlandse adoptiekinderen en een toenemende aandacht voor kinderen in oorlogs- en ontwikkelingsgebieden groeide interlandelijke adoptie uit tot een belangrijk onderdeel van het Nederlandse familierecht.² Gedurende lange tijd werd adoptie gezien als een manier om kwetsbare kinderen een stabiele gezinsomgeving en betere toekomstperspectieven te bieden. Vanaf het begin van deze eeuw kwam het systeem echter steeds meer onder druk te staan door signalen van misstanden binnen de internationale adoptiepraktijk.

Naar aanleiding van signalen over misstanden binnen de interlandelijke adoptiepraktijk werd in 2019 de Commissie Onderzoek Interlandelijke Adoptie in het Verleden (Commissie-Joustra) ingesteld.³ In 2021 concludeerde de commissie dat zich bij interlandelijke adopties ernstige misstanden hadden voorgedaan en adviseerde zij de uitvoering van interlandelijke adoptie op te schorten. Naar aanleiding van dit rapport werd interlandelijke adoptie in 2021 tijdelijk opgeschort.⁴ Hoewel adoptie in 2022 onder aangescherpte voorwaarden werd hervat,⁵ vormden de bevindingen van de Commissie-Joustra de aanleiding voor de op 16 april 2024 aangenomen motie waarin de regering werd verzocht interlandelijke adoptie geleidelijk af te bouwen.⁶

Tegelijkertijd is op het rapport van de Commissie-Joustra ook kritiek geuit. Een belangrijk kritiekpunt is dat de commissie volgens verschillende auteurs onvoldoende aandacht heeft besteed aan de bestaande juridische waarborgen die juist zijn ontwikkeld om misstanden te voorkomen.⁷

¹ Duintjer-Kleun 1979, p. 7.

² Hoksbergen 1979, p. 30.

³ Commissie Joustra 2021.

⁴ *Kamerstukken II 2020/21*, 31265, nr. 79.

⁵ *Kamerstukken II 2021/22*, 31265, nr. 103.

⁶ *Kamerstukken II 2023/24*, 33836, nr. 92.

⁷ Van Loon 2021, p. 845; Vonken & Ibili 2021, p. 514-518.

Deze waarborgen zijn neergelegd in zowel het internationale als het nationale juridische kader, met name het Verdrag inzake de bescherming van kinderen en de samenwerking op het gebied van de interlandelijke adoptie 1993 (Haags Adoptieverdrag) en de Wet opnemings buitenlandse kinderen ter adoptie (Wobka). Daarmee rijst de vraag of de geconstateerde misstanden daadwerkelijk het gevolg zijn van tekortkomingen in het wettelijke kader, of vooral van een gebrekkige uitvoering van de daarin opgenomen waarborgen en verplichtingen. Daarmee hangt ook de vraag samen of een definitieve adoptiestop de meest geschikte reactie is op deze misstanden, of dat minder ingrijpende alternatieven beschikbaar zijn om de risico's op misstanden te beperken. Deze vragen staan centraal in dit onderzoek.

1.2 Onderzoeksvraag en leeswijzer

De centrale onderzoeksvraag luidt als volgt: *In hoeverre bieden de bestaande (inter)nationale waarborgen voldoende bescherming voor de rechten van kinderen bij interlandelijke adoptie in het licht van art. 21 IVRK? En hoe verhoudt het antwoord op deze vraag zich tot de interlandelijke adoptiestop in Nederland?* Het onderzoek is opgebouwd uit twee delen. In het eerste deel worden de (inter)nationale juridische waarborgen onderzocht. Daartoe wordt in hoofdstuk 2 het internationale juridische kader van interlandelijke adoptie uiteengezet, waarna in hoofdstuk 3 het nationale juridische kader wordt behandeld en wordt getoetst aan de internationale verplichtingen en waarborgen. In het tweede deel staat de uitvoeringspraktijk centraal. Hoofdstuk 4 behandelt de Nederlandse uitvoeringspraktijk en de daarin geconstateerde misstanden. Vervolgens bevat hoofdstuk 5 een analyse van de adoptiestop en de mogelijke alternatieven om misstanden te voorkomen. Dit hoofdstuk sluit af met een afweging van de argumenten en een conclusie, waarin wordt beoordeeld hoe de adoptiestop zich verhoudt tot de uitkomsten van het onderzoek naar de (inter)nationale juridische waarborgen.

1.3 Beperking van het onderzoek

Hoewel bij de discussie over interlandelijke adoptie ook de belangen van biologische ouders en aspirant-adoptieouders een rol spelen, beperkt dit onderzoek zich, gelet op de omvang van het onderzoek, tot de belangen en rechten van het kind. Daarbij speelt mede een rol dat volgens artikel 3 van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) het belang van het kind een eerste overweging dient te vormen.

Daarnaast richt dit onderzoek zich voornamelijk op de verantwoordelijkheden van Nederland binnen het stelsel van interlandelijke adoptie. Deze afbakening is gemaakt omdat de onderzoeksvraag ziet op de Nederlandse adoptiestop en de vraag in hoeverre Nederland heeft voldaan aan de uit de (inter)nationale waarborgen voortvloeiende verplichtingen. Hoewel ook herkomstlanden en andere betrokken actoren een belangrijke rol spelen binnen de interlandelijke adoptiepraktijk, valt een diepgaande analyse van hun verantwoordelijkheden buiten de reikwijdte van dit onderzoek.

1.4 Onderzoeksmethode

Voor dit onderzoek is gekozen voor een systematisch literatuuronderzoek. Deze methode is bij uitstek geschikt om een complex sociaaljuridisch vraagstuk, zoals de interlandelijke adoptiestop, te analyseren. Naast een analyse van het internationale juridische kader (IVRK en Haags Adoptieverdrag) en het nationale juridische kader (Wobka) wordt gebruikgemaakt van juridische en sociaalwetenschappelijke literatuur, rapporten van onder meer de Commissie-Joustra en de RSJ, parlementaire stukken en andere relevante publicaties. Centraal staat het identificeren van verschillende visies op interlandelijke adoptie en het beoordelen van de vraag in hoeverre een adoptiestop daadwerkelijk bijdraagt aan de bescherming van het belang van het kind.

Hoofdstuk 2 Internationaal toetsingskader

2.1 Inleiding

Het internationale kader voor interlandelijke adoptie wordt in belangrijke mate gevormd door het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) en het Verdrag inzake de bescherming van kinderen en de samenwerking op het gebied van de interlandelijke adoptie 1993 (Haags Adoptieverdrag of HAV). Deze verdragen vormen gezamenlijk de basis voor de regulering van interlandelijke adoptie in Nederland en staan dan ook centraal in dit hoofdstuk. Deze verdragen vertonen een duidelijke onderlinge samenhang. Waar het IVRK algemene beginselen formuleert, zoals het belang van het kind en de voorwaarden voor adoptie, geeft het Haags Adoptieverdrag hieraan nadere invulling door middel van concrete waarborgen en procedurele regels. De onderlinge samenhang tussen beide verdragen is essentieel voor het begrip van het internationale adoptiekader. In dit hoofdstuk worden deze verdragen nader uitgewerkt. Allereerst wordt in paragraaf 2.2 het IVRK uiteengezet, waarna in paragraaf 2.3 wordt ingegaan op het Haags Adoptieverdrag.

2.2 Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind

2.2.1 Inleiding

In dit onderdeel van het hoofdstuk staat het IVRK als internationaal juridisch kader voor interlandelijke adoptie centraal. Binnen dit verdrag neemt artikel 21 een centrale plaats in, nu deze bepaling de voorwaarden en waarborgen voor adoptie vastlegt. Artikel 21 dient te worden gelezen in samenhang met de bredere systematiek van het IVRK, waarin het kind als rechtssubject wordt erkend en diens belangen een leidende rol spelen bij alle besluiten die het kind betreffen.⁸ Hierna wordt artikel 21 IVRK geanalyseerd, waarbij zowel het toepassingsbereik als de afzonderlijk vereisten worden besproken.

⁸ Vité & Boechat 2008, p. 8.

2.2.2 Artikel 21 IVRK: Adoptie

Artikel 21 IVRK vormt de kernbepaling binnen het verdrag waarin adoptie wordt gereguleerd. Deze bepaling richt zich tot staten die adoptie erkennen of toestaan en verplicht hen te waarborgen dat het belang van het kind de ‘paramount consideration’ vormt. Het artikel kent een gelaagde structuur, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen algemene voorwaarden voor adoptie en specifieke waarborgen voor interlandelijke adoptie.⁹ Sub a is van toepassing op alle vormen van adoptie en vereist dat adoptie uitsluitend wordt uitgevoerd door bevoegde autoriteiten. Sub b tot en met e bevatten aanvullende normen voor interlandelijke adoptie. Sub b introduceert het subsidiariteitsbeginsel, sub c vereist gelijkwaardige waarborgen ten opzichte van nationale adoptie, sub d verplicht staten maatregelen te treffen om te voorkomen dat adoptie leidt tot ongeoorloofd financieel gewin en sub e benadrukt het belang van internationale samenwerking, via bilaterale en multilaterale overeenkomsten. Hierna worden de belangrijkste vereisten stapsgewijs geanalyseerd en nader uitgewerkt.

2.2.3 Toepassingsbereik artikel 21 IVRK

Artikel 21 IVRK heeft een beperkte reikwijdte in vergelijking met de overige bepalingen van het verdrag. In tegenstelling tot de meeste artikelen is deze bepaling uitsluitend van toepassing op staten die het systeem van adoptie erkennen of toestaan.¹⁰ Dit volgt expliciet uit de formulering van het artikel. Artikel 21 staat adoptie toe, maar verplicht staten niet om een adoptiesysteem in te voeren of te erkennen.¹¹

2.2.4 The best interest principle

Het beginsel van het belang van het kind kent binnen artikel 21 IVRK de meest vergaande formulering van het gehele verdrag. Waar artikel 3 IVRK voorschrijft dat het belang van het kind een primaire overweging dient te zijn, bepaalt artikel 21 IVRK dat dit belang de paramount consideration moet vormen. Het VN-Kinderrechtencomité stelt in General Comment nr. 14 dat hieruit volgt dat het belang van het kind in adoptiebeslissingen doorslaggevend is en in beginsel voorrang heeft boven andere belangen, waaronder die van biologische ouders, adoptieouders of de staat.¹²

⁹ Vité & Boechat 2008, p. 1.

¹⁰ Alston, Cantwell & Tobin 2019, p. 766.

¹¹ Vandenhole, Türkelli & Lembrechts 2024, p. 253.

¹² CRC Committee, ‘General Comment No 14 on the Right of a Child to have His or Her Interests Taken as a Primary Consideration’ (2013) CRC/C/GC/14 para 38; Alston, Cantwell & Tobin 2019, p. 769;

De beoordeling van wat in het belang van het kind is, kan niet plaatsvinden aan de hand van vaste of abstracte criteria. Het vereist een contextuele en casuïstische beoordeling van de concrete situatie van het individuele kind.¹³ Daarbij geldt als uitgangspunt dat het opgroeien binnen het eigen gezin in beginsel in het belang van het kind is.¹⁴ Adoptie komt pas in beeld wanneer voldoende inspanningen zijn verricht om het kind binnen de eigen familie te laten opgroeien en dit niet mogelijk of niet in het belang van het kind blijkt.¹⁵

Artikel 21 bevat daarnaast een aantal specifieke minimumnormen (sub a–e), maar deze waarborgen zijn niet uitputtend.¹⁶ De vraag of een adoptie daadwerkelijk in het belang van het kind is, moet worden beoordeeld in het licht van het gehele IVRK en de daarin neergelegde rechten.¹⁷ Dit omvat onder meer het recht van het kind op identiteit en kennis van zijn afkomst (artikelen 7 en 8 IVRK)¹⁸, het recht op behoud van familiebanden (artikel 9 IVRK)¹⁹ en de verplichting voor staten om geschikte adoptieouders te selecteren.²⁰

2.2.5 Artikel 21 sub a IVRK: Toelaatbaarheid van de adoptie

Artikel 21, sub a IVRK bevat de fundamentele procedurele waarborgen die staten dienen te implementeren bij de regulering van adoptie. Deze bepaling is van toepassing op alle vormen van adoptie.²¹ Ten eerste zijn Staten verplicht bevoegde autoriteiten aan te wijzen die verantwoordelijk zijn voor de beoordeling en autorisatie van adopties.

Deze autoriteiten dienen te beschikken over voldoende expertise, middelen en multidisciplinaire kennis op het gebied van kinderbescherming.²² Daarnaast vereist artikel 21 sub a dat adoptie plaatsvindt in overeenstemming met toepasselijke wet- en regelgeving. Dit vloeit voort uit het algemene legaliteitsbeginsel en brengt met zich mee dat staten verplicht zijn om passende wetgeving en procedures vast te stellen en te implementeren.²³

¹³ Tobin 2023, p. 45.

¹⁴ Vité & Boechat 2008, p. 25.

¹⁵ Alston, Cantwell & Tobin 2019, p. 773.

¹⁶ Alston, Cantwell & Tobin 2019, p. 762.

¹⁷ Alston, Cantwell & Tobin 2019, p. 773.

¹⁸ Alston, Cantwell & Tobin 2019, p. 773.

¹⁹ Alston, Cantwell & Tobin 2019, p. 775.

²⁰ Tobin 2023, p. 46.

²¹ Alston, Cantwell & Tobin 2019, p. 782.

²² Alston, Cantwell & Tobin 2019, p. 783-785.

²³ Vité & Boechat 2008, p. 32.

Deze nationale regels dienen in overeenstemming te zijn met internationale verplichtingen, waaronder het IVRK en, waar van toepassing, het Haags Adoptieverdrag.²⁴

Een derde voorwaarde betreft de vaststelling dat de adoptie toelaatbaar is, gelet op de status van het kind ten aanzien van ouders, familieleden en wettelijke vertegenwoordigers. Deze beoordeling vereist een grondig en multidisciplinair onderzoek, gebaseerd op relevante en betrouwbare informatie van medische, psychologische, sociale en juridische aard.²⁵ Het doel van dit onderzoek is om een zo volledig mogelijk beeld te verkrijgen van de situatie van het kind en diens familie, teneinde te beoordelen of het mogelijk is het kind binnen de eigen familie te laten opgroeien.²⁶ Adoptie kan slechts worden overwogen indien dergelijke mogelijkheden ontbreken en een duurzame oplossing in het belang van het kind noodzakelijk is.²⁷

Ten slotte vereist artikel 21 sub a dat, voor zover noodzakelijk, de betrokkenen hun geïnformeerde toestemming geven. Deze toestemming dient vrijwillig te worden verleend, zonder dwang, druk of financiële prikkels, en op basis van een volledig begrip van de gevolgen van adoptie.²⁸

2.2.6 Artikel 21 sub b IVRK: Subsidiariteit

Artikel 21, sub b IVRK verankert het subsidiariteitsbeginsel en bepaalt dat interlandelijke adoptie slechts kan worden overwogen wanneer geen andere ‘geschikte’ vorm van zorg beschikbaar is in het land van herkomst van het kind.

Tot deze mogelijkheden behoren onder meer opvang binnen de familie, pleegzorg, nationale adoptie, institutionele opvang en andere vormen van alternatieve zorg. In dit opzicht wordt interlandelijke adoptie binnen het IVRK beschouwd als een ultimum remedium.²⁹

Het subsidiariteitsbeginsel dient te worden gelezen in samenhang met artikel 20 lid 3 IVRK. Deze bepaling vereist dat bij de keuze voor alternatieve zorg rekening wordt gehouden met de continuïteit in de opvoeding van het kind en met diens culturele, religieuze en sociale achtergrond.

²⁴ Alston, Cantwell & Tobin 2019, p. 786.

²⁵ Vité & Boechat 2008, p. 35.

²⁶ Vité & Boechat 2008, p. 36.

²⁷ Vité & Boechat 2008, p. 37.

²⁸ Tobin 2023, p. 48.

²⁹ UN Committee on the Rights of the Child, Concluding Observations on Brazil (3 November 2004, CRC/C/15/Add.241) para 47(b).

Dit benadrukt het belang van het behoud van de band met het land van herkomst en de prioritering van nationale oplossingen boven interlandelijke adoptie. Tegelijkertijd brengt de toepassing van het subsidiariteitsbeginsel complexe afwegingen met zich mee.³⁰ Zo stellen Vandenhole, Türkelli & Lembrechts dat de vraag rijst of institutionele opvang in het land van herkomst altijd voorrang moet krijgen boven interlandelijke adoptie.³¹ Vité & Boechat wijzen erop dat het IVRK een duidelijke voorkeur kent voor gezinsgerichte oplossingen boven institutionele opvang. Daarbij verdienen permanente oplossingen in beginsel de voorkeur boven tijdelijke plaatsingen. Daarmee is de vraag echter nog niet beantwoord hoe deze voorkeur zich verhoudt tot de prioritering van nationale zorg boven interlandelijke adoptie.³² In de internationale gemeenschap wordt steeds meer erkend dat langdurige institutionele opvang nadelige gevolgen kan hebben voor de ontwikkeling van het kind.³³ Om die reden zou institutionalisering zelf als een maatregel van laatste redmiddel moeten worden beschouwd.³⁴

In situaties waarin geen perspectief bestaat op geschikte gezinszorg binnen het land van herkomst, kan interlandelijke adoptie daarom, ondanks het subsidiariteitsbeginsel, de voorkeur verdienen als meer duurzame oplossing.³⁵ De toepassing van het subsidiariteitsbeginsel vereist dan ook een zorgvuldige, casuïstische beoordeling. In elk individueel geval dient te worden onderzocht welke vorm van zorg het beste aansluit bij de behoeften en belangen van het kind.³⁶

2.2.7 Artikel 21 sub d IVRK: Ongeoorloofd financieel voordeel

Artikel 21, sub d IVRK verplicht staten om maatregelen te nemen ter voorkoming van ongeoorloofd financieel voordeel bij interlandelijke adoptie. Deze bepaling beoogt te waarborgen dat adoptieprocessen niet worden beïnvloed door financiële prikkels die afbreuk doen aan het belang van het kind. De achtergrond van deze bepaling ligt in de erkenning dat interlandelijke adoptie gepaard kan gaan met aanzienlijke risico's op misbruik, waaronder kinderhandel en commerciële exploitatie.³⁷

³⁰ Vité & Boechat 2008, p. 46.

³¹ Vandenhole, Türkelli & Lembrechts 2024, p. 255.

³² Vité & Boechat 2008, p. 46.

³³ Tobin 2023, p. 49.

³⁴ Alston, Cantwell & Tobin 2019, p. 800.

³⁵ Alston, Cantwell & Tobin 2019, p. 801.

³⁶ Vité & Boechat 2008, p. 47.

³⁷ Vité & Boechat 2008, p. 51.

Tijdens de totstandkoming van het IVRK werd de formulering van deze bepaling bekritiseerd, met name omdat het verbod zich beperkt tot ‘improper’ financieel gewin. Dit zou impliceren dat een zekere vorm van ‘proper’ financieel gewin toelaatbaar is, hetgeen volgens sommige staten het risico van een markt voor adoptiekinderen zou kunnen vergroten.³⁸ Toch is de bepaling in deze vorm gehandhaafd. Dit is mede het gevolg van het feit dat kinderhandel expliciet wordt behandeld in artikel 35 IVRK, dat staten verplicht maatregelen te nemen tegen de ontvoering, verkoop en handel in kinderen, waaronder voor adoptiedoeleinden.³⁹

Het IVRK en het VN-Kinderrechtencomité geven geen nadere definitie van het begrip ‘ongeoorloofd financieel voordeel.’⁴⁰ In dit verband biedt het Haags Adoptieverdrag belangrijke verduidelijking. Hier zal bij de uitwerking van dit verdrag nader op ingegaan worden.

De risico’s op ongeoorloofd financieel gewin doen zich voor in verschillende fasen van het adoptieproces en kunnen betrekking hebben op uiteenlopende actoren. Zo kan sprake zijn van excessieve betalingen aan tussenpersonen, zoals advocaten, notarissen of ambtenaren, maar ook van financiële prikkels richting biologische ouders of verzorgers van het kind.

In het bijzonder bestaat er een verhoogd risico bij de betrokkenheid van particuliere adoptiebureaus.⁴¹ Om die reden heeft het VN-Kinderrechtencomité staten opgeroepen tot effectieve en systematische controle op dergelijke organisaties, en tot het overwegen van maatregelen om hun aantal en activiteiten te reguleren.⁴²

Van bijzonder belang is dat geen enkele vorm van financieel of ander voordeel mag worden aangeboden of toegezegd aan betrokkenen voorafgaand aan de toestemming voor adoptie.⁴³ Artikel 21 sub d benadrukt daarmee dat het voorkomen van ongeoorloofd financieel voordeel een fundamentele voorwaarde vormt voor een zorgvuldige en rechtmatige adoptieprocedure, waarbij het belang van het kind centraal staat.

³⁸ Vité & Boechat 2008, p. 52.

³⁹ Vité & Boechat 2008, p. 53.

⁴⁰ Alston, Cantwell & Tobin 2019, p. 808.

⁴¹ Alston, Cantwell & Tobin 2019, p. 809.

⁴² CO Italy, CRC/C/ITA/CO/3-4 para 42(c); CO Vietnam, CRC/C/VNM/CO/3-4 para 51(b).

⁴³ Alston, Cantwell & Tobin 2019, p. 810.

2.2.8 Tussenconclusie

Geconcludeerd kan worden dat Artikel 21 IVRK een centraal normatief kader vormt voor adoptie, waarin het belang van het kind als doorslaggevend uitgangspunt wordt gehanteerd. De bepaling bevat zowel procedurele als materiële waarborgen en stelt aanvullende eisen aan interlandelijke adoptie, met name via het subsidiariteitsbeginsel en het verbod op ongeoorloofd financieel gewin. Tegelijkertijd blijkt dat de toepassing van deze normen een contextuele en casuïstische beoordeling vereist. Artikel 21 dient dan ook te worden begrepen als onderdeel van een breder systeem van kinderrechten, waarin verschillende belangen zorgvuldig tegen elkaar worden afgewogen. Hierna zal het Haags Adoptieverdrag en de relatie met het IVRK worden besproken.

2.3 Haag Adoptieverdrag

2.3.1 Inleiding

Het Verdrag inzake de bescherming van kinderen en samenwerking op het gebied van interlandelijke adoptie (Haags Adoptieverdrag) werd op 29 mei gesloten en trad reeds in 1995 in werking. Het verdrag is opgesteld in reactie op ernstige en complexe problemen die zich voordoen bij interlandelijke adoptie en beoogt een uniform kader te bieden waarin deze praktijk op zorgvuldige en verantwoorde wijze kan plaatsvinden.⁴⁴

De preambule van het verdrag weerspiegelt de fundamentele uitgangspunten waarop dit kader is gebaseerd. Zo wordt benadrukt dat een kind voor zijn volledige en harmonieuze ontwikkeling dient op te groeien in een gezinsomgeving. Voorts wordt erkend dat staten primair verantwoordelijk zijn om te waarborgen dat kinderen, waar mogelijk, binnen hun gezin van herkomst kunnen blijven. Tegelijkertijd onderkent de preambule dat interlandelijke adoptie een voordeel kan bieden door een duurzame gezinsomgeving te creëren voor kinderen voor wie in het land van herkomst geen passende oplossing beschikbaar is. Ten slotte moet interlandelijke adopties plaatsvinden in het belang van het kind met eerbiediging van diens fundamentele rechten, mede ter voorkoming van ontvoering, verkoop en handel in kinderen.⁴⁵ Hoe wel de preambule niet juridisch bindend is, zijn dit wel de fundamentele beginselen waarop het verdrag is gebaseerd.⁴⁶ Hierna zullen de belangrijkste bepalingen van het Haags Adoptieverdrag worden besproken.

2.3.2 Hoofdstuk I: Toepassingsbereik Haags Adoptieverdrag

Het toepassingsbereik van het Haags Adoptieverdrag wordt in belangrijke mate bepaald door de doelstellingen en reikwijdte zoals neergelegd in de artikelen 1 tot en met 3 van het verdrag. Artikel 1 sub a HAV formuleert het algemene uitgangspunt dat interlandelijke adopties dienen plaats te vinden in het belang van het kind en met eerbiediging van diens fundamentele rechten, zoals erkend in het internationale recht, waaronder het IVRK.

⁴⁴ Martinez-Mora 2023, p. 347.

⁴⁵ Verdrag inzake de bescherming van kinderen en de samenwerking op het gebied van de interlandelijke adoptie 1993, preambule.

⁴⁶ Fund 1994, p. 55.

Artikel 1 sub b HAV richt zich op het voorkomen van misstanden binnen interlandelijke adoptie. Deze bepaling verplicht verdragsstaten tot het opzetten van een systeem van samenwerking dat waarborgt dat de in het verdrag opgenomen waarborgen daadwerkelijk worden nageleefd. Deze samenwerking is essentieel om ontvoering, verkoop en handel in kinderen te voorkomen. In dit kader voorziet het verdrag in verschillende beschermingsmaatregelen, zoals het toewijzen van verantwoordelijkheden aan betrokken actoren, het voorkomen van ongeoorloofd financieel voordeel en het beschermen van biologische ouders tegen druk of exploitatie.⁴⁷ Daarnaast wordt contact tussen aspirant-adoptieouders en biologische ouders in een vroeg stadium beperkt, om te voorkomen dat toestemming onder invloed van financiële of andere prikkels wordt verleend.⁴⁸ Het begrip ‘trafficking’ wordt hierbij ruim opgevat en omvat niet alleen directe verkoop, maar ook situaties waarin een objectieve beoordeling van het belang van het kind ontbreekt, (geldige) toestemming ontbreekt of waar misbruik wordt gemaakt van procedures.⁴⁹

Artikel 2 en 3 HAV bepalen ten slotte het formele toepassingsbereik van het verdrag. Het verdrag is van toepassing op interlandelijke adopties waarbij een kind wordt overgebracht tussen verdragsstaten, mits de relevante procedurele stappen zijn voltooid vóór de leeftijd van achttien jaar.

2.3.3 Hoofdstuk II: Vereisten voor interlandelijke adoptie

Artikel 4 en 5 van het Haags Adoptieverdrag bevatten de fundamentele voorwaarden waaronder interlandelijke adoptie kan plaatsvinden en brengen een duidelijke taakverdeling aan tussen de staat van herkomst en de ontvangende staat. Deze bepalingen vormen een belangrijk onderdeel het verdrag en beogen te verzekeren dat adopties op zorgvuldige wijze tot stand komen.

Artikel 4 HAV legt primair verplichtingen op aan de staat van herkomst. Deze staat dient allereerst vast te stellen dat het kind adopteerbaar is. Daarnaast moet worden beoordeeld, na zorgvuldige overweging van alternatieven binnen het land van herkomst, dat interlandelijke adoptie in het concrete geval in het belang van het kind is. Dit weerspiegelt het subsidiariteitsbeginsel.

⁴⁷ Van Loon 1993, p. 80.

⁴⁸ Van Loon 1993, p. 80.

⁴⁹ O'Halloran 2021, p. 171.

Het subsidiariteitsbeginsel heeft een driedig karakter. Allereerst wordt voorrang gegeven aan een gezinsgerichte oplossing boven institutionele opvang. Daarnaast dient te worden gestreefd naar een duurzame en stabiele vorm van zorg, in plaats van tijdelijke plaatsingen. Ten slotte geldt als uitgangspunt dat een nationale oplossing te verkiezen is boven plaatsing in het buitenland.⁵⁰ In het verlengde hiervan benadrukt de Guide to Good Practice nr. 1 bij het Haags Adoptieverdrag dat het in beginsel onwenselijk is kinderen langdurig in institutionele zorg of in wisselende tijdelijke pleegzorgplaatsingen te laten verblijven, indien een passende en duurzame gezinsplaatsing in het buitenland beschikbaar is.⁵¹ Hiermee geeft de Guide to Good Practice, in tegenstelling tot het IVRK, wel een duidelijk antwoord op de vraag welk beginsel voorrang heeft. Tevens vereist artikel 4 dat de noodzakelijke toestemmingen vrij en geïnformeerd worden verleend, zonder enige vorm van financiële of andere ongepaste beïnvloeding, en dat deze schriftelijk worden vastgelegd.⁵²

Artikel 5 HAV richt zich op de verantwoordelijkheden van de ontvangende staat. Deze staat dient vast te stellen dat de aspirant-adoptieouders zowel juridisch geschikt als feitelijk in staat zijn om het kind op te voeden. Dit omvat niet alleen het voldoen aan formele vereisten, maar ook een beoordeling van de psychosociale en medische omstandigheden van de betrokkenen.⁵³ Daarnaast moeten de adoptieouders adequaat worden voorbereid en begeleid. Ten slotte dient te worden gewaarborgd dat het kind toegang krijgt tot en permanent verblijf kan verkrijgen in de ontvangende staat.⁵⁴ Gezamenlijk beogen deze bepalingen te verzekeren dat zowel de positie van het kind als die van de adoptieouders zorgvuldig wordt beoordeeld, in overeenstemming met het belang van het kind.

2.3.4 Hoofdstuk III: Centrale autoriteiten en vergunningshouders

Het Haags Adoptieverdrag introduceert een fundamentele verschuiving in de organisatie van interlandelijke adoptie, waarbij de verantwoordelijkheid verschuift van private naar publieke actoren. Waar adoptie voorheen grotendeels werd uitgevoerd door particuliere instellingen en tussenpersonen met beperkte overheidscontrole, verplicht artikel 6 van het verdrag staten tot het aanwijzen van een centrale autoriteit die toezicht houdt op het gehele adoptieproces.⁵⁵

⁵⁰ Martinez-Mora 2023, p. 351.

⁵¹ HCCH 2008a, par. 53.

⁵² Fund 1994, p. 57.

⁵³ Martinez-Mora 2023, p. 354.

⁵⁴ Fund 1994, p. 58.

⁵⁵ Fund 1994, p. 59.

Op grond van artikel 14 van het verdrag dienen aspirant-adoptieouders hun aanvraag verplicht in te dienen bij deze centrale autoriteit in hun staat van verblijf, waardoor het niet langer mogelijk is om rechtstreeks naar de staat van herkomst te gaan om daar zelfstandig een adoptieprocedure op te starten.⁵⁶ Hiermee wordt gewaarborgd dat adoptieprocedures vanaf het begin onder toezicht staan van bevoegde instanties.

Hoewel het verdrag ruimte laat voor betrokkenheid van andere actoren, is deze strikt gereguleerd. Op grond van artikel 22 HAV kunnen bepaalde taken worden uitgevoerd door vergunning houdende organisaties of, onder voorwaarden, door andere personen of instanties. De artikelen 10 en 11 HAV stellen hierbij duidelijke eisen: organisaties moeten beschikken over aantoonbare deskundigheid, dienen geen winstoogmerk te hebben en moeten onder toezicht staan van de bevoegde autoriteiten. Deze voorwaarden beogen te voorkomen dat commerciële belangen een rol spelen binnen het adoptieproces.⁵⁷ De centrale autoriteit behoudt een coördinerende en toezichthoudende rol, ook wanneer taken worden gedelegeerd.⁵⁸ Door deze combinatie van centralisatie en gecontroleerde delegatie creëert het verdrag een systeem waarin zowel de betrokkenheid van gespecialiseerde actoren als de noodzakelijke publieke controle wordt gewaarborgd.

2.3.5 Ongeoorloofd financieel voordeel

Artikel 32 HAV bevat een centrale regeling ter voorkoming van ongeoorloofd financieel voordeel bij interlandelijke adoptie. Artikel 32 lid 1 HAV formuleert een algemeen verbod: niemand mag financieel of anderszins ongeoorloofd voordeel behalen uit activiteiten die verband houden met interlandelijke adoptie. Deze bepaling is nauw verbonden met het doel om kinderhandel en commerciële exploitatie tegen te gaan.⁵⁹

Tegelijkertijd erkent het verdrag dat adoptieprocedures onvermijdelijk kosten met zich meebrengen.⁶⁰ Artikel 32 lid 2 HAV bepaalt daarom dat uitsluitend kosten en uitgaven, inclusief redelijke professionele vergoedingen, in rekening mogen worden gebracht.

⁵⁶ Martinez-Mora 2023, p. 349.

⁵⁷ Fund 1994, p. 60.

⁵⁸ Van Loon 1993, p. 79.

⁵⁹ Fund 1994, p. 64.

⁶⁰ Vité & Boechat 2008, p. 54.

Wat als ‘redelijk’ wordt aangemerkt, is afhankelijk van de omstandigheden van het betreffende land en de aard van de verleende diensten.⁶¹ Artikel 32 lid 3 HAV vult dit nader in door te bepalen dat betrokken functionarissen, zoals medewerkers van adoptieorganisaties, geen buitensporige vergoedingen mogen ontvangen in verhouding tot de geleverde diensten.⁶²

Naast deze financiële grenzen bevat het verdrag aanvullende waarborgen. Zo mogen toestemmingen voor adoptie, op grond van artikel 4 HAV, niet worden verkregen door middel van betaling of enige andere vorm van compensatie, aangezien dit de vrijwilligheid van de toestemming kan ondermijnen. Tevens geldt dat organisaties die betrokken zijn bij adoptie geen winstoogmerk mogen hebben.⁶³ De toepassing van deze bepalingen brengt in de praktijk complexe afwegingen met zich mee, met name bij het onderscheid tussen toegestane kosten en ongeoorloofd financieel voordeel. Desondanks beoogt het verdrag door deze normen te waarborgen dat financiële belangen geen invloed uitoefenen op beslissingen omtrent adoptie, en dat het belang van het kind centraal blijft staan. Het verdrag biedt hiermee meer en duidelijkere richtlijnen dan het IVRK ten aanzien van ongeoorloofd financieel voordeel.

2.3.6 Nazorg

Het Haags Adoptieverdrag bevat verschillende bepalingen met betrekking tot post-adoptiezaken, in het bijzonder ten aanzien van nazorg en het behoud van de identiteit van het kind.⁶⁴ Artikel 9, onder c van het verdrag verplicht centrale autoriteiten om de ontwikkeling van adoptiebegeleiding en post-adoptiediensten te bevorderen. Deze ondersteuning omvat onder andere begeleiding bij identiteitsvragen en het zoeken naar de biologische herkomst, dat in de praktijk in toenemende mate relevant is gebleken.⁶⁵

Het recht op kennis van de eigen afkomst vindt zijn grondslag in de artikelen 7 en 8 IVRK. Artikel 7 IVRK bepaalt dat een kind, voor zover mogelijk, het recht heeft zijn ouders te kennen en door hen te worden verzorgd. Artikel 8 IVRK waarborgt daarnaast het recht van het kind op behoud van zijn identiteit.

⁶¹ Fund 1994, p. 64.

⁶² Vité & Boechat 2008, p. 53.

⁶³ Alston, Cantwell & Tobin 2019, p. 810.

⁶⁴ Alston, Cantwell & Tobin 2019, p. 782.

⁶⁵ Martinez-Mora 2023, p. 356.

Het Haags Adoptieverdrag sluit hierbij aan door in artikel 30 te bepalen dat staten verplicht zijn informatie over de oorsprong van het kind, waaronder de identiteit van de biologische ouders en medische gegevens, te verzamelen en te bewaren.⁶⁶ Toegang tot deze informatie is echter op grond van artikel 30 lid 2 a HAV afhankelijk van het nationale recht en dient plaats te vinden onder passende begeleiding, om mogelijke nadelige gevolgen te beperken.⁶⁷

2.3.7 Tussenconclusie

Uit het voorgaande blijkt dat het Haags Adoptieverdrag een uitgebreid en gestructureerd kader biedt voor de regulering van interlandelijke adoptie, waarin het belang van het kind centraal staat. Door middel van het subsidiariteitsbeginsel, de centrale rol van publieke autoriteiten en het verbod op ongeoorloofd financieel gewin wordt beoogd misstanden te voorkomen en het belang van het kind te waarborgen. De effectiviteit van deze waarborgen is echter in belangrijke mate afhankelijk van de wijze waarop staten deze normen implementeren en toepassen in de praktijk.

2.4 Conclusie

Uit het voorgaande blijkt dat het internationale kader voor interlandelijke adoptie wordt gekenmerkt door een gelaagde en samenhangende structuur, waarin het IVRK en het Haags Adoptieverdrag elkaar aanvullen en versterken. Waar het IVRK de fundamentele beginselen formuleert, zoals het belang van het kind en het subsidiariteitsbeginsel, geeft het Haags Adoptieverdrag hieraan nadere invulling door middel van concrete waarborgen. Deze combinatie van algemene normen en nadere uitwerking beoogt te verzekeren dat interlandelijke adoptie slechts plaatsvindt onder zorgvuldige, transparante en controleerbare omstandigheden. Tegelijkertijd blijkt dat de effectiviteit van deze waarborgen in belangrijke mate afhankelijk is van de wijze waarop staten deze normen implementeren en toepassen in de praktijk.

Deze internationale normen hebben een belangrijke doorwerking gehad in het Nederlandse recht. Het IVRK en het Haags Adoptieverdrag hebben in belangrijke mate de structuur en inhoud van de Wet opnemning buitenlandse kinderen ter adoptie (Wobka) beïnvloed.

⁶⁶ Fund 1994, p. 65.

⁶⁷ Martinez-Mora 2023, p. 358.

In de onderstaande tabel zijn de voor dit onderzoek relevante bepalingen uit beide verdragen opgenomen. Deze bepalingen vormen het internationale toetsingskader aan de hand waarvan in hoofdstuk 3 zal worden beoordeeld in hoeverre Nederland de daaruit voortvloeiende verplichtingen heeft geïmplementeerd in de Wobka. Voor het toetsingskader zijn uitsluitend die verdragsbepalingen geselecteerd die betrekking hebben op de verantwoordelijkheden van Nederland als ontvangende staat bij interlandelijke adoptie. Bepalingen die primair zien op de taken van het land van herkomst, zoals artikel 4 HAV en artikel 21, onder a, IVRK, blijven daarom buiten beschouwing. In het volgende hoofdstuk wordt onderzocht hoe Nederland deze internationale verplichtingen heeft geïmplementeerd en in hoeverre dit heeft geleid tot een zorgvuldig en effectief nationaal adoptiesysteem.

Categorie	HAV	IVRK
1. The best interest	Preamble Art. 1 sub a	Art. 3 en 21 sub a
2. Voorkomen ontvoering, kinderhandel en kinderkoop	Preamble Art. 1 sub b	Art. 35
3. Aspirant-adoptiefouders (geschiktheid en beginseltoestemming)	Art. 5, 14 en 15	-
4. Centrale autoriteit en vergunninghouders	Art. 6, 7, 11, 22 en 33	-
5. Ongeoorloofd financieel/ander gewin	Art. 8 en 32	Art. 21 sub d
6. Nazorg / behoud identiteit	Art. 9 sub c en 30	Art. 7 en 8

Tabel 1: Internationaal toetsingskader

Hoofdstuk 3 Nationaal juridisch kader

3.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk is het internationale juridische kader van interlandelijke adoptie uiteengezet. Om te kunnen beoordelen hoe deze internationale normen in Nederland zijn geïmplementeerd, wordt in dit hoofdstuk het nationale juridische kader besproken. De juridische regulering van adoptie in Nederlandse wet heeft zich stapsgewijs ontwikkeld, waarbij maatschappelijke ontwikkelingen en de groei van interlandelijke adoptie telkens aanleiding vormden voor nieuwe regelgeving. Deze ontwikkeling begint bij de adoptiewet van 1956 en mondt uit in het huidige wettelijke kader van de Wet opnemning buitenlandse kinderen ter adoptie (Wobka). In dit hoofdstuk staat de Wobka centraal, aangezien deze wet het huidige wettelijke kader voor interlandelijke adoptie in Nederland vormt.

Allereerst wordt in paragraaf 3.2 ingegaan op de voorlopers van de Wobka. Vervolgens wordt in paragraaf 3.3 de Wobka besproken, waarbij de belangrijkste bepalingen aan de hand van de eerder onderscheiden categorieën uit het internationale toetsingskader worden behandeld. Daarna wordt in paragraaf 3.4 beoordeeld in hoeverre de Wobka voldoet aan de verplichtingen die voor Nederland voortvloeien uit het Haags Adoptieverdrag en het IVRK. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een conclusie waarin de belangrijkste bevindingen worden samengevat.

3.2 Voorlopers van de Wobka

3.2.1 *Adoptiewet (1956)*

De adoptiewet werd ingevoerd bij wet van 26 januari 1956 en trad in werking op 1 november 1956.⁶⁸ Hiermee werd adoptie voor het eerst juridisch verankerd in het Nederlandse recht. De adoptiewet regelde daarbij onder meer: wie tot adoptie kon overgaan; onder welke voorwaarden adoptie mogelijk was; en wat de juridische gevolgen van adoptie waren.⁶⁹ De adoptiewet was echter gericht op binnenlandse adopties. Voor interlandelijke adoptie ontbrak een specifiek juridisch kader, hetgeen in de jaren daarna tot problemen leidde.

⁶⁸ Wet van 26 januari 1956, Stb. 1956/42.

⁶⁹ Goudsmit 1971, p. 6.

3.2.2 Richtlijnen opnemning buitenlandse pleegkinderen (1967)

Met de opkomst van interlandelijke adoptie in de jaren zestig ontstond de behoefte aan regulering. Omdat specifieke wetgeving voor interlandelijke adoptie ontbrak, werd gewerkt met zogenaamde pseudo-wetgeving in de vorm van richtlijnen.⁷⁰ De eerste richtlijnen waren de Richtlijnen opnemning buitenlandse pleegkinderen, gepubliceerd op 16 juni 1967 (Stcrt. nr. 115). Deze richtlijnen hadden als doel de toelating van buitenlandse kinderen te reguleren, voorwaarden te stellen aan aspirant-adoptiefouders en enige vorm van controle op interlandelijke adoptie te creëren.⁷¹ De richtlijnen werden in de jaren daarna herhaaldelijk aangepast. Een van de belangrijkste wijzigingen zijn de richtlijnen van 1974, die een gelijk toelatingsbeleid inhield voor alle landen van herkomst naar Nederland. Deze richtlijnen vormden de basis voor latere wetgeving.⁷²

3.3 Wet opnemning buitenlandse kinderen te adoptie (Wobka)

3.3.1 Inleiding

De Wet opnemning buitenlandse kinderen ter adoptie (Wobka) vormt het huidige centrale wettelijke kader voor interlandelijke adoptie in Nederland. De wet bevat zowel kindbeschermingsrechtelijke als vreemdelingenrechtelijke aspecten en reguleert de toelating van buitenlandse kinderen tot Nederland met het oog op adoptie. De huidige Wobka vindt haar oorsprong in de Wet opnemning buitenlandse pleegkinderen (Wobp), die in 1989 in werking trad.⁷³ Naar aanleiding van de ratificatie van het Haags Adoptieverdrag moest de Wobp worden aangepast. De Uitvoeringswet van 14 mei 1998 regelde de nationale uitvoering van het Haags Adoptieverdrag in Nederland. Dit leidde niet alleen tot inhoudelijke wijzigingen, zoals de invoering van de Centrale Autoriteit (minister van Justitie en Veiligheid) die verantwoordelijk is voor de uitvoering van het verdrag, intensivering van het toezicht op vergunninghouders en versterking van de internationale samenwerkings- en informatieverplichtingen, maar ook tot een wijziging van terminologie.⁷⁴ De Wobp werd omgevormd tot de Wobka, die op 1 oktober 1998 in werking trad, gelijktijdig met het Haags Adoptieverdrag.⁷⁵

⁷⁰ Meijdam-Slappendel 1996, p. 254.

⁷¹ Wolters 1978, p. 19.

⁷² Hoksbergen 1979, p. 33.

⁷³ Wet van 8 december 1988, Stb.1988/566.

⁷⁴ Uitvoeringswet Haags Adoptieverdrag van 14 mei 1998, Stb. 1998/302.

⁷⁵ Wet van 14 mei 1998, Stb. 1998/301.

De Wobka kent een duidelijke en meervoudige doelstelling. In de eerste plaats beoogt de wet te waarborgen dat interlandelijke adoptie zorgvuldig en in het belang van het kind plaatsvindt. Dit sluit aan bij de oorspronkelijke kinderbeschermingsgedachte die ook ten grondslag lag aan de adoptiewet van 1956. Meer concreet heeft de Wobka een drieledige doelstelling.⁷⁶ Ten eerste regelt de wet de voorwaarden waaronder een buitenlands kind in Nederland mag worden opgenomen, onder andere door middel van de verplichte beginseltoestemming van de minister van Justitie en Veiligheid. Ten tweede voorziet de wet in de regulering van bemiddeling bij adoptie door middel van een vergunningstelsel voor bemiddelingsorganisaties. Ten derde bevat de wet bepalingen met betrekking tot toezicht en controle op zowel de binnenkomst van het kind als de activiteiten van betrokken organisaties.⁷⁷

Hierna zullen de belangrijkste bepalingen van de Wobka worden besproken aan de hand van de eerder geformuleerde categorieën uit het internationale toetsingskader. Daarbij ligt de nadruk op de verantwoordelijkheden en verplichtingen die op Nederland als ontvangende staat rusten.

3.3.2 Aspirant-adoptiefouders (geschiktheid en beginseltoestemming)

a) Beginseltoestemming

Een belangrijke waarborg binnen het Nederlandse adoptiestelsel vormt de beginseltoestemming. Deze beginseltoestemming vormt een essentieel onderdeel van het Nederlandse adoptiesysteem, aangezien zonder toestemming van de minister geen buitenlands kind ter adoptie mag worden opgenomen.⁷⁸

Op grond van artikel 2 Wobka kunnen uitsluitend personen die in Nederland wonen en beschikken over een geldige beginseltoestemming een buitenlands kind opnemen. Deze toestemming wordt slechts verleend nadat onderzoek heeft plaatsgevonden naar de geschiktheid van de aspirant-adoptiefouders en nadat zij de vereiste voorlichting hebben ontvangen.

⁷⁶ *Kamerstukken II* 1986/87, 20046, nr. 3, p. 11.

⁷⁷ Mullenders, in: *T&C Personen- en familierecht*, Wobka, inleidende opmerkingen, (online, bijgewerkt: 27 februari 2026).

⁷⁸ Van den Braak e.a 2004, p. 25.

De regeling beoogt de risico's en mogelijke teleurstellingen die gepaard kunnen gaan met interlandelijke adoptie zoveel mogelijk te beperken en een zorgvuldige voorbereiding van de adoptiefouders te waarborgen.⁷⁹

Het belang van de beginseltoestemming blijkt ook uit de gevolgen van het ontbreken daarvan. Indien een kind zonder geldige beginseltoestemming naar Nederland wordt gebracht, kan dit strafrechtelijke consequenties hebben. Bovendien kan een vergunninghouder die desondanks bemiddelt zijn vergunning verliezen en zal het kind geen verblijfsrecht verkrijgen.⁸⁰

Ten slotte moeten aspirant-adoptiefouders op grond van artikel 4 Wobka gegevens verstrekken over hun gezinssamenstelling en eventuele voorkeuren ten aanzien van het land van herkomst van het kind. Daarnaast dienen zij te verklaren bereid te zijn een buitenlands kind de preventieve en curatieve medische behandelingen te laten ondergaan die voor het kind van levensbelang kunnen zijn. Verder geldt een wachttijd van één jaar wanneer recent een kind in het gezin is geboren of opgenomen, zodat eerst voldoende stabiliteit binnen het gezin kan ontstaan.⁸¹

b) Gezinsonderzoek

Een tweede belangrijke waarborg binnen de Wobka is het gezinsonderzoek, dat is geregeld in artikel 5 Wobka. Dit onderzoek wordt uitgevoerd door de Raad voor de Kinderbescherming en heeft tot doel de geschiktheid van de aspirant-adoptiefouders zorgvuldig te beoordelen. Het onderzoek richt zich voornamelijk op het signaleren van contra-indicaties en omvat onder meer de persoonlijke achtergrond, gezinssituatie, gezondheid, motivatie en opvoedingsmogelijkheden van de adoptiefouders.⁸² Daarbij wordt onder meer gekeken naar hun bereidheid om het kind te informeren over zijn afkomst.⁸³

⁷⁹ *Kamerstukken II* 1986-1987, 20046, nr. 3, p. 8-9.

⁸⁰ Hazelhorst, in: *GS Personen- en familierecht*, artikel 2 Wobka, aant. 2 (online, bijgewerkt: 27 februari 2026).

⁸¹ *Kamerstukken II* 1986/87, 20046, nr. 3, p. 14.

⁸² *Kamerstukken II* 1986/87, 20046, nr. 3, p. 13.

⁸³ Curry-Summer 2013, p. 1904.

3.3.3 Centrale autoriteit en vergunninghouders

a) Centrale autoriteit

Een belangrijk uitgangspunt van het Haags Adoptieverdrag is dat iedere verdragsstaat een Centrale Autoriteit aanwijst die verantwoordelijk is voor de uitvoering van het verdrag. In Nederland is deze taak op grond van artikel 2 van de Uitvoeringswet Haags Adoptieverdrag opgedragen aan de minister van Justitie en Veiligheid.

Ook binnen de Wobka vervult de Centrale Autoriteit een centrale rol. Zo wordt op grond van artikel 2 de beginseltoestemming voor aspirant-adoptiefouders door de Centrale Autoriteit verleend en kan op grond van artikel 16 uitsluitend de Centrale Autoriteit een vergunning tot bemiddeling afgeven aan instellingen die willen bemiddelen bij interlandelijke adoptie. De Centrale Autoriteit vervult daarmee een belangrijke rol binnen het Nederlandse adoptiestelsel en waarborgt een zorgvuldige uitvoering van de adoptieprocedure.

b) Vergunninghouders

Naast de Centrale Autoriteit kent de Wobka een vergunningenstelsel voor instellingen die bemiddelen bij interlandelijke adoptie. De wetgever bewust heeft gekozen voor de regulering van bemiddeling via erkende vergunninghouders.⁸⁴

Een belangrijke waarborg binnen dit stelsel is dat bemiddeling uitsluitend mag plaatsvinden door rechtspersonen die beschikken over een vergunning.⁸⁵ Hiermee wordt voorkomen dat natuurlijke personen zelfstandig als bemiddelaar optreden en wordt preventief toezicht op de bemiddelingspraktijk mogelijk gemaakt.⁸⁶ Deze regeling sluit bovendien aan bij artikel 22 HAV, waarin is bepaald dat bemiddeling uitsluitend plaatsvindt door erkende instanties.

Om de kwaliteit en betrouwbaarheid van de bemiddeling te waarborgen, stelt de Wobka verschillende eisen aan vergunninghouders. Deze voorwaarden zijn opgenomen in artikel 16 Wobka en zien onder meer op de financiële betrouwbaarheid, de continuïteit van de werkzaamheden en het verbod op winstbejag.

⁸⁴ *Kamerstukken II* 1986/87, 20046, nr. 3, p. 2.

⁸⁵ Artikel 15 HAV.

⁸⁶ *Kamerstukken II* 1986/87, 20046, nr. 3, p. 9; Curry-Summer 2013, p. 1931.

Ter versterking van het toezicht is in 1998 artikel 16a Wobka ingevoerd ter implementatie van het Haags Adoptieverdrag. Op grond van deze bepaling zijn vergunninghouders verplicht hun vergunning periodiek te laten verlengen, waardoor de overheid regelmatig kan beoordelen of nog steeds aan de wettelijke voorwaarden wordt voldaan.⁸⁷

De rol van vergunninghouders beperkt zich echter niet tot de bemiddeling zelf. De Wobka kent hun ook een aantal uitvoerende en begeleidende taken toe. Op grond van artikel 17a begeleiden zij het adoptieproces, ondersteunen zij de overkomst van het kind naar Nederland en bieden zij nazorg aan adoptiefouders. Met name deze nazorgverplichting is in 1998 uitgebreid om uitvoering te geven aan het Haags Adoptieverdrag.⁸⁸ De bepalingen over informatievergaring, vervolgrapportages, afstammingsinformatie, geheimhouding en privacy zijn opgenomen in de artikelen 17b tot en met 17f Wobka en worden besproken in paragraaf 3.3.5.

Daarnaast bevat de Wobka een bijzondere regeling voor de zogenoemde deelbemiddeling. Hoewel het uitgangspunt van de wet is dat de volledige bemiddeling plaatsvindt via vergunninghouders, bleek in de praktijk dat aspirant-adoptiefouders regelmatig zelf contact legden met buitenlandse bemiddelaars.⁸⁹ Om deze praktijk binnen een gecontroleerd kader te laten plaatsvinden, is artikel 7a Wobka ingevoerd. Aspirant-adoptiefouders zijn verplicht alle relevante gegevens over de buitenlandse autoriteit, instelling of bemiddelaar aan de Nederlandse vergunninghouder te verstrekken. Vervolgens onderzoekt de vergunninghouder of de betrokken organisatie zorgvuldig en betrouwbaar handelt. Pas wanneer voldoende vertrouwen bestaat in de werkwijze van de buitenlandse bemiddelaar, wordt het gezinsrapport doorgestuurd en kan de bemiddeling worden voortgezet. Deze regeling is echter niet onomstreden. In de literatuur is erop gewezen dat deelbemiddeling mogelijk op gespannen voet staat met artikel 29 HAV, dat rechtstreeks contact tussen betrokken partijen zoveel mogelijk wil voorkomen. Daarnaast brengt de beperkte controle op buitenlandse bemiddelaars het risico met zich mee dat ongewenste geldstromen of andere misstanden ontstaan.⁹⁰

⁸⁷ Hazelhorst, in: *GS Personen- en familierecht*, artikel 16a Wobka, aant. 1 (online, bijgewerkt: 27 februari 2026).

⁸⁸ *Kamerstukken II* 1995/96, 24810, nr. 3, p. 11-12.

⁸⁹ Hazelhorst, in: *GS Personen- en familierecht*, artikel 7a Wobka, aant. 1 (online, bijgewerkt: 27 februari 2026).

⁹⁰ Hazelhorst, in: *GS Personen- en familierecht*, artikel 7a Wobka, aant. 2 (online, bijgewerkt: 27 februari 2026).

Tot slot bevat de Wobka verschillende bepalingen die het toezicht op vergunninghouders verder versterken. Zo voorziet artikel 24a Wobka in een landelijke onafhankelijke klachtencommissie die klachten behandelt over gedragingen van medewerkers van vergunninghouders. Daarnaast bepaalt artikel 25 Wobka dat de Inspectie Jeugdzorg toezicht houdt op de naleving van de wettelijke voorschriften door vergunninghouders. Samen vormen deze bepalingen een aanvullende waarborg voor de kwaliteit en zorgvuldigheid van de bemiddelingspraktijk.

3.3.4 Ongeoorloofd financieel gewin

Het voorkomen van ongeoorloofd financieel of ander gewin vormt een van de belangrijkste doelstellingen van het Haags Adoptieverdrag. De Wobka bevat verschillende waarborgen om te voorkomen dat financiële belangen een rol spelen bij interlandelijke adoptie.

Een eerste waarborg is opgenomen in de regeling omtrent deelbemiddeling in artikel 7a. Wanneer aspirant-adoptiefouders zelf contact leggen met een buitenlandse bemiddelaar, is de Nederlandse vergunninghouder verplicht onderzoek te doen naar de betrouwbaarheid en zorgvuldigheid van de betrokken autoriteit, instelling of persoon. De vergunninghouder zal het gezinsrapport uitsluitend doorsturen wanneer geen gegronde redenen bestaan om aan de integriteit van de buitenlandse bemiddelaar te twijfelen. Van dergelijke redenen is in ieder geval sprake wanneer aan de bemiddeling onevenredig hoge kosten zijn verbonden. Op deze wijze beoogt artikel 7a Wobka te voorkomen dat Nederlandse aspirant-adoptiefouders betrokken raken bij buitenlandse organisaties die zich schuldig maken aan ongeoorloofd financieel gewin.⁹¹

Daarnaast mogen vergunninghouders op grond van artikel 20 lid 3 geen onevenredig hoge vergoedingen betalen voor diensten die in het kader van de bemiddeling worden verricht. Hiermee wil de wetgever voorkomen dat vergunninghouders samenwerken met personen of organisaties die voornamelijk door financiële motieven worden gedreven.⁹² Ook mogen vergunninghouders geen winstoogmerk hebben bij de vaststelling van de vergoedingen die zij voor hun bemiddelingswerkzaamheden in rekening brengen.⁹³

⁹¹ Hazelhorst, in: *GS Personen- en familierecht*, artikel 7a Wobka, aant. 2 (online, bijgewerkt: 27 februari 2026).

⁹² *Kamerstukken II* 1986/87, 20046, nr. 3, p. 21.

⁹³ Curry-Summer 2013, p. 1943.

3.3.5 Nazorg en behoud identiteit

Naast waarborgen voor een zorgvuldige adoptieprocedure kent de Wobka verschillende bepalingen die zijn gericht op de begeleiding van adoptiegezinnen en het behoud van de identiteit van het adoptiekind. Deze bepalingen geven uitvoering aan de artikelen 9, 20 en 30 HAV en versterken de bescherming van het recht van het kind op kennis van zijn afkomst.⁹⁴

Een belangrijk onderdeel hiervan is de nazorgverplichting van vergunninghouders.⁹⁵ Op grond van artikel 17a sub g moeten zij adoptiefouders ook na de opname van het buitenlandse kind begeleiden. Daarnaast bevatten de artikelen 17b tot en met 17f Wobka regels over informatievergaring, vervolgrapportages, toegang tot afstammingsinformatie, geheimhouding en privacy.

Voor het behoud van de identiteit van het adoptiekind is met name artikel 17b Wobka van belang. Deze bepaling verplicht vergunninghouders zich in te spannen om zoveel mogelijk gegevens te verzamelen over de afkomst, identiteit en achtergrond van het buitenlandse kind. Deze informatie speelt niet alleen een rol bij een zorgvuldige matching tussen het kind en de aspirant-adoptiefouders, maar is ook van groot belang voor het kind zelf.⁹⁶ Uit sociaalwetenschappelijk onderzoek blijkt immers dat veel geadopteerden op latere leeftijd behoefte krijgen aan informatie over hun biologische afkomst en levensgeschiedenis. Om die reden moeten alle verzamelde gegevens zorgvuldig worden opgenomen in het adoptiedossier en bewaard. De verplichting heeft echter het karakter van een inspanningsverplichting. Wanneer gegevens in het land van herkomst ontbreken, bijvoorbeeld omdat een kind afkomstig is uit een weeshuis of geen afstammingsinformatie beschikbaar is, kan van vergunninghouders niet worden verlangd dat zij onmogelijk te verkrijgen informatie alsnog achterhalen.⁹⁷

Het recht van geadopteerden om kennis te nemen van deze informatie wordt vervolgens gewaarborgd door artikel 17d Wobka. Op grond van deze bepaling biedt de vergunninghouder inzage in de bescheiden die betrekking hebben op de adoptie aan het kind en de adoptiefouders. Deze bepaling vormt een belangrijke waarborg voor het recht op afstammingskennis en daarmee voor de bescherming van de identiteit van het adoptiekind.⁹⁸

⁹⁴ *Kamerstukken II* 1995/96, 24810, nr. 3, p. 11-12

⁹⁵ Van den Braak e.a 2004, p. 24.

⁹⁶ Curry-Summer 2013, p. 1939.

⁹⁷ Idem.

⁹⁸ Idem.

3.4 Toetsing Wobka aan het internationale juridische kader

Om te beoordelen of de Nederlandse regelgeving met betrekking tot interlandelijke adoptie voldoet aan de internationale verplichtingen die op Nederland rusten, wordt in deze paragraaf de Wet opnemings buitenlandse kinderen ter adoptie (Wobka) getoetst aan het internationale juridische kader. Zoals in hoofdstuk 2 is uiteengezet, bestaat dit kader voornamelijk uit het Haags Adoptieverdrag en het IVRK. Het doel van deze toetsing is om te onderzoeken of de verplichtingen uit deze verdragen correct zijn geïmplementeerd in de Wobka en of daarbij sprake is van eventuele lacunes.

3.4.1 Toetsingskader

Om de toetsing overzichtelijk weer te geven, zijn de relevante bepalingen onderverdeeld in zes categorieën: (1) het belang van het kind, (2) het voorkomen van ontvoering, kinderhandel en kinderkoop, (3) de geschiktheid van aspirant-adoptiefouders, (4) centrale autoriteiten en vergunninghouders, (5) ongeoorloofd financieel of ander gewin en (6) nazorg en behoud van identiteit. De implementatie van deze verplichtingen wordt weergegeven in de onderstaande tabel, waarin de bepalingen uit het HAV en het IVRK worden afgezet tegen de corresponderende bepalingen uit de Wobka. Waar de implementatie overeenkomt met de internationale verplichtingen, wordt geen nadere toelichting gegeven en volstaat de tabel. De volledige uitwerking van de toetsing is opgenomen in de tabel in bijlage 1. De belangrijkste kritiekpunten op de Wobka zullen na de tabel worden besproken.

Categorie	HAV	IVRK	Wobka
1. The best interest	Preamble Art. 1 sub a	Art. 3 Art. 21 sub a	—
2. Voorkomen ontvoering, kinderhandel en kinderkoop	Preamble Art. 1 sub b	Art. 35	—
3. Aspirant-adoptiefouders (geschiktheid en beginseltoestemming)	Art. 5, 14 en 15	—	Art. 2, 3, 4, 6, 7 Art. 5
4. Centrale autoriteit en vergunninghouders	Art. 6, 7 en 33 Art. 11, 22	—	Art. 2 en 16 Art. 7a, 17a-17g en 25
5. Ongeoorloofd financieel/ander gewin	Art. 8 en 32	Art. 21 sub d	Art. 7a en 20 lid 3
6. Nazorg/behoud identiteit	Art. 9 sub c en 30	Art. 7 en 8	Art. 17a, 17b en 17d

Tabel 2. Beknopt overzicht toetsing Wobka

3.4.2 Kritiek op de Wobka

Hoewel de Wobka op hoofdlijnen voldoet aan de eisen van het Haags Adoptieverdrag, worden in de literatuur twee belangrijke kritiekpunten genoemd. Ten eerste ontbreekt een expliciete verankering van het belang van het kind in de Wobka, terwijl dit juist het centrale uitgangspunt vormt van zowel het IVRK als het HAV.⁹⁹ Dit kritiekpunt is relevant omdat uit onderzoek blijkt dat in het verleden ook andere belangen, zoals diplomatieke betrekkingen en de belangen van adoptieorganisaties en (aspirant-)adoptieouders, een rol hebben gespeeld bij de besluitvorming rondom interlandelijke adoptie en mede de terughoudende houding van de Nederlandse overheid ten aanzien van adoptiemisstanden verklaren.¹⁰⁰ Ten tweede bestaat onduidelijkheid over de precieze taken en verantwoordelijkheden van vergunninghouders, met name ten aanzien van nazorg en deelbemiddeling. Hoewel de wet op dit punt voldoet aan de minimeisen van het HAV, wordt een nadere uitwerking in beleid en regelgeving wenselijk geacht.¹⁰¹

3.4.3 Tussenconclusie

Uit de toetsing blijkt dat de belangrijkste verplichtingen uit het Haags Adoptieverdrag en het IVRK zijn geïmplementeerd in de Wobka. Ook concludeert het evaluatieonderzoek van de Wobka dat de Nederlandse wet- en regelgeving op de meeste punten voldoende waarborgen biedt voor een zorgvuldige adoptieprocedure en het vooropstellen van het belang van het kind.¹⁰² De geconstateerde kritiekpunten hebben voornamelijk betrekking op de expliciete verankering van het belang van het kind en de nadere invulling van de taken van vergunninghouders. Van fundamentele lacunes in de implementatie van de internationale verplichtingen lijkt echter geen sprake te zijn.

3.5 Conclusie

In dit hoofdstuk is het nationale juridische kader van interlandelijke adoptie onderzocht. Daarbij is eerst ingegaan op de historische ontwikkeling van de Nederlandse regelgeving, waarna de belangrijkste bepalingen van de Wobka zijn besproken.

⁹⁹ Van den Braak e.a. 2004, p. 12.

¹⁰⁰ Loibl 2019, p. 343-346.

¹⁰¹ Van den Braak e.a. 2004, p. 38.

¹⁰² Van den Braak e.a. 2004, p. 3.

Geconcludeerd kan worden dat de Wobka belangrijke waarborgen bevat met betrekking tot de voorbereiding en geschiktheid van aspirant-adoptiefouders, de rol van de Centrale Autoriteit en vergunninghouders, het toezicht op vergunninghouders, het voorkomen van ongeoorloofd financieel en ander gewin en de waarborging van nazorg en het behoud van de identiteit van het kind. Daarbij is zichtbaar dat de ratificatie van het Haags Adoptieverdrag belangrijke invloed heeft gehad op de inrichting van de wet. Verschillende bepalingen, met name ten aanzien van toezicht, bemiddeling en informatievergaring, zijn immers in overeenstemming gebracht met de verdragsverplichtingen.

Vervolgens is de Wobka getoetst aan de verplichtingen die voor Nederland voortvloeien uit het Haags Adoptieverdrag en IVRK. Uit deze toetsing blijkt dat de belangrijkste internationale verplichtingen in de Nederlandse wetgeving zijn geïmplementeerd en dat van fundamentele lacunes in de implementatie geen sprake lijkt te zijn.

Hiermee is het eerste deel van dit onderzoek, waarin het internationale en nationale juridische kader centraal stond, afgerond. Uit hoofdstuk 2 en 3 volgt dat zowel het internationale als het Nederlandse recht een uitgebreid stelsel van waarborgen bevat om interlandelijke adoptie zorgvuldig en in het belang van het kind te laten plaatsvinden. De vraag is echter in hoeverre deze waarborgen in de praktijk daadwerkelijk zijn nageleefd. Daarom wordt in het volgende hoofdstuk de uitvoeringspraktijk van interlandelijke adoptie onderzocht. Daarbij staat centraal hoe de wettelijke verplichtingen in de praktijk zijn uitgevoerd en nageleefd, welke misstanden zich hebben voorgedaan en in hoeverre deze het gevolg zijn van tekortschietende naleving, toezicht en handhaving door Nederland.

Hoofdstuk 4 Uitvoeringspraktijk

4.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk is vastgesteld dat zowel het internationale als het nationale juridische kader uitgebreide waarborgen bevatten voor interlandelijke adoptie. Voor een beoordeling van het Nederlandse adoptiestelsel is echter niet alleen van belang hoe interlandelijke adoptie juridisch is gereguleerd, maar ook hoe deze regelgeving in de praktijk wordt uitgevoerd. Juist in de uitvoeringspraktijk zijn de afgelopen jaren ernstige misstanden aan het licht gekomen. Deze misstanden vormden een belangrijke aanleiding voor het maatschappelijke en politieke debat over interlandelijke adoptie en lagen mede ten grondslag aan het besluit om interlandelijke adoptie in Nederland stop te zetten. Om inzicht te krijgen in de aard, omvang en oorzaken van deze misstanden wordt in dit hoofdstuk de uitvoeringspraktijk van interlandelijke adoptie in Nederland onderzocht.

In paragraaf 4.2 wordt het rapport van de Commissie Joustra besproken. Vervolgens wordt in paragraaf 4.3 ingegaan op de verschillende misstanden binnen de uitvoeringspraktijk van interlandelijke adoptie. Paragraaf 4.4 behandelt de rol van Nederland, waaronder de verantwoordelijkheidsverdeling binnen het adoptiesysteem, de tekortkomingen van de Nederlandse overheid en vergunninghouders en mogelijke verklaringen voor de Nederlandse opstelling. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een conclusie waarin de belangrijkste bevindingen worden samengevat.

4.2 Commissie Joustra

Om de misstanden in de Nederlandse uitvoeringspraktijk van interlandelijke adoptie te kunnen analyseren, vormt het rapport van de Commissie Onderzoek Interlandelijke Adoptie in het Verleden (Commissie Joustra) een belangrijk uitgangspunt.¹⁰³ Deze commissie werd in 2019 ingesteld naar aanleiding van signalen van geadopteerden dat hun adoptiedossiers onjuiste of vervalste gegevens bevatten en dat mogelijk sprake was geweest van illegale adopties. Daarnaast kwamen aanwijzingen naar voren dat Nederlandse overheidsfunctionarissen bekend waren met, of betrokken waren bij, dergelijke misstanden.¹⁰⁴

¹⁰³ Commissie-Joustra 2021.

¹⁰⁴ Commissie-Joustra-2021, p. 7.

De commissie kreeg de opdracht onderzoek te doen naar de aard en omvang van misstanden bij interlandelijke adopties naar Nederland, de rol van de Nederlandse overheid en bemiddelende organisaties daarbij, en de wijze waarop op signalen van misstanden is gereageerd.¹⁰⁵ Het onderzoek richtte zich primair op de periode 1967–1998 en op adopties uit Bangladesh, Brazilië, Colombia, Indonesië en Sri Lanka.¹⁰⁶ De commissie beperkte zich echter niet uitsluitend tot deze periode en landen. Ook ontwikkelingen voorafgaand aan 1967, na de ratificatie van het Haags Adoptieverdrag in 1998 en signalen uit andere herkomstlanden zijn in het onderzoek betrokken. Naar deze andere landen is geen zelfstandig archief- of dossieronderzoek verricht, maar informatie die tijdens het onderzoek naar de vijf kernlanden beschikbaar kwam, is wel meegenomen in de analyse.¹⁰⁷ In dit hoofdstuk worden de belangrijkste misstanden in de Nederlandse uitvoeringspraktijk van interlandelijke adoptie besproken, waarbij het rapport van de Commissie Joustra als uitgangspunt wordt genomen.

4.3 Misstanden

4.3.1 Definitie misstanden

Het begrip misstanden speelt een centrale rol in het onderzoek van de Commissie Joustra. Opvallend is dat het Instellingsbesluit van de commissie geen expliciete definitie van dit begrip bevat. De commissie heeft daarom zelf invulling gegeven aan het begrip misstanden. Daaronder verstaat zij zowel handelen of nalaten dat in strijd is met nationale of internationale wet- en regelgeving als handelen of nalaten dat formeel niet onrechtmatig is, maar vanuit ethisch perspectief als onverantwoord moet worden beschouwd.¹⁰⁸ De geconstateerde misstanden omvatten zowel illegale als onethische handelingen. Tot de illegale activiteiten behoren misdaden zoals corruptie, documentvervalsing, het bewust vermelden van onjuiste gegevens, afstand van kinderen tegen betaling of onder dwang, kinderhandel, kinderdiefstal, kidnapping, ‘baby farming’ en verduistering van staat.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Commissie-Joustra-2021, p. 8.

¹⁰⁶ Commissie-Joustra-2021, p. 9.

¹⁰⁷ Idem.

¹⁰⁸ Commissie-Joustra-2021, p. 10.

¹⁰⁹ Commissie-Joustra 2021, p. 131.

Onethische handelingen omvatten misstanden zoals afstand van kinderen onder valse voorwendselen of morele druk, misbruik van armoede en andere sociale of culturele omstandigheden van geboortemoeders, gebrekkige archivering, onzorgvuldige gegevensvastlegging en een gebrek aan transparantie in de documentatie.¹¹⁰

4.3.2 Fasen misstanden

Uit de internationale literatuur blijkt dat misstanden zich gedurende het gehele adoptietraject kunnen voordoen.¹¹¹ Verschillende auteurs, waaronder Momoh, Villanueva O'Driscoll, Boéchat en Fuentes, maken onderscheid tussen misstanden vóór, tijdens en na de adoptieprocedure. Dit onderscheid wordt ook in dit onderzoek gehanteerd. De eerste categorie betreft misstanden die plaatsvinden voordat een kind voor interlandelijke adoptie beschikbaar wordt gesteld. De tweede categorie ziet op misstanden tijdens de formele adoptieprocedure. De laatste categorie betreft misstanden na de adoptie, waarbij met name het behoud van de identiteit en de toegang tot afstammingsinformatie centraal staan.¹¹² In de onderstaande tabel worden de misstanden ingedeeld naar de fase van het adoptietraject waarin zij zich voordoen: vóór, tijdens of na de adoptieprocedure. Dit onderscheid is van belang, omdat in de volgende paragrafen wordt onderzocht welke rol Nederland als ontvangende land in deze fasen heeft gespeeld en in hoeverre de geconstateerde misstanden aan Nederland kunnen worden toegerekend.

Vóór de adoptieprocedure	Tijdens de adoptieprocedure	Na de adoptieprocedure
1. Uitoefening van (morele) druk tot afstand	1. Vervalsen afstandsverklaring: onrechtmatig of vervalst (fraude of corruptie)	1. Belemmering recht op afstammingsinformatie
2. Uitoefening van dwang tot afstand (improper consent)	2. Vervalsing documenten: bewust onjuiste gegevens vermelden in documenten (fraude of corruptie)	2. Gebrekkige archivering, onzorgvuldigheden in het vastleggen van gegevens en een gebrek aan transparantie in documentatie.
3. Misleiding bij afstandsverklaring (afstand onder valse voorwendselen)	3. Foutieve adoptiegeschiedenis (onjuiste of vervalste weesverklaring)	
4. Afstand tegen betaling (Ongepast geldelijk voordeel/improper consent)	4. Verduistering van staat	
5. Ontvoering	5. Corruptie en fraude (ongepast geldelijk voordeel/ Improper financiel gain)	
6. Improper consent	6. 'Witwassen kinderen' (child-laundering), kinderhandel en kinderkoop	

Tabel 3. Overzicht misstanden gedurende adoptieprocedure

¹¹⁰ Commissie-Joustra 2021, p. 131.

¹¹¹ Momoh 2020, p. 37; Villanueva O'Driscoll e.a. 2023, p. 101; Boéchat & Fuentes 2010, p. 8.

¹¹² Idem.

4.4 Rol Nederland in misstanden

4.4.1 Verantwoordelijkheidsverdeling binnen het systeem van interlandelijke adoptie

Het Haags Adoptieverdrag kent een systeem van gedeelde verantwoordelijkheden waarbij verschillende actoren toezicht houden op de rechtmatigheid en zorgvuldigheid van interlandelijke adopties.¹¹³ Binnen dit systeem spelen de Centrale Autoriteit van de ontvangende staat, de Centrale Autoriteit van het land van herkomst en de vergunninghouders een centrale rol. Hoewel hun taken elkaar gedeeltelijk overlappen, vervult iedere actor een eigen functie binnen de adoptieketen.

De Centrale Autoriteit van Nederland

De Nederlandse Centrale Autoriteit (CA) is belast met de uitvoering van het Haags Adoptieverdrag, het IVRK en de Wobka.¹¹⁴ De CA vervult zowel een uitvoerende als toezichthoudende rol.¹¹⁵ Een belangrijke taak betreft het beoordelen van verzoeken van aspirant-adoptiefouders om een buitenlands kind ter adoptie op te nemen. Daarnaast verleent, verlengt en trekt de CA vergunningen van vergunninghouders in indien niet langer aan de wettelijke vereisten wordt voldaan.¹¹⁶

Naast deze vergunningverlenende taak houdt de CA toezicht op individuele adoptiezaken.¹¹⁷ Op grond van artikel 17, onder c, HAV mag een interlandelijke adoptie pas doorgang vinden wanneer zowel de Centrale Autoriteit van het land van herkomst als die van de ontvangende staat hiermee instemt. De Nederlandse CA verricht daarom een zelfstandige beoordeling van het matchingsvoorstel en controleert of aan de verdragsvereisten is voldaan. Tevens onderhoudt de CA contacten met buitenlandse autoriteiten, verricht zij onderzoek naar signalen van misstanden en kan zij adopties uit bepaalde landen opschorten wanneer twijfels bestaan over de zorgvuldigheid van de adoptieprocedure.¹¹⁸

¹¹³ HCCH 2008b, par 551.

¹¹⁴ Kwaliteitskaders 2008, p. 7.

¹¹⁵ Loibl 2019, p. 318.

¹¹⁶ Artikel 2, 16 en 18 HAV.

¹¹⁷ Loibl 2019, p. 322.

¹¹⁸ Loibl 2019, p. 326; HCCH 2023c, par 3.

De Centrale Autoriteit van het land van herkomst

De Centrale Autoriteit van het land van herkomst draagt primair verantwoordelijkheid voor de rechtmatigheid van de adoptieprocedure aan de zijde van het kind.¹¹⁹ Zij dient vast te stellen dat het kind daadwerkelijk adopteerbaar is, dat de vereiste toestemmingen rechtsgeldig zijn verkregen en dat het subsidiariteitsbeginsel is nageleefd. Dit beginsel houdt in dat eerst moet worden onderzocht of opvang binnen de eigen familie of het eigen land mogelijk is voordat interlandelijke adoptie wordt overwogen.¹²⁰

Daarnaast is de Centrale Autoriteit van het land van herkomst verantwoordelijk voor het opstellen en verstrekken van betrouwbare informatie over het kind, waaronder gegevens over identiteit, afkomst en juridische status. Binnen het systeem van het Haags Adoptieverdrag geldt hierbij het vertrouwensbeginsel: de ontvangende staat mag in beginsel vertrouwen op de juistheid van de informatie die door de autoriteiten van het land van herkomst wordt verstrekt.¹²¹ Dit vertrouwen ontslaat de ontvangende staat echter niet van iedere controleverplichting.¹²²

Gedeelde verantwoordelijkheid van beide Centrale Autoriteiten

Het Haags Adoptieverdrag gaat uit van een systeem van gezamenlijke verantwoordelijkheid.¹²³ Beide Centrale Autoriteiten dienen samen te waarborgen dat de adoptie voldoet aan alle procedurele en materiële waarborgen van het verdrag. De Guide to Good Practice No. 2 benadrukt dat de autoriteiten elkaar niet uitsluitend mogen vertrouwen, maar ook moeten controleren.¹²⁴ Uit de door de HCCH ontwikkelde draft toolkit *Checklist to Assist Decision Making by Central Authorities* volgt bovendien dat beide centrale autoriteiten, voordat een interlandelijke adoptie doorgang vindt, dienen te beoordelen of aanwijzingen bestaan voor documentvervalsing, onregelmatigheden bij de toestemming, schending van het subsidiariteitsbeginsel, corruptie of andere vormen van ongeoorloofde beïnvloeding.¹²⁵ Wanneer redelijke twijfels bestaan over mogelijke misstanden, dient de procedure te worden opgeschort totdat nader onderzoek heeft plaatsgevonden.¹²⁶

¹¹⁹ Loibl 2019, p. 341.

¹²⁰ Artikel 4 HAV.

¹²¹ Commissie-Joustra 2021, p. 109; RSJ 2016, p. 27.

¹²² Loibl 2019, p. 318.

¹²³ HCCH 2008b, par 551.

¹²⁴ HCCH 2008b, par 553.

¹²⁵ HCCH 2023c, par. 46.

¹²⁶ Loibl 2019, p. 318.

De rol van vergunninghouders

Vergunninghouders vervullen een bemiddelende functie tussen aspirant-adoptiefouders en de bevoegde instanties in het land van herkomst. Zij zijn primair verantwoordelijk voor de matching tussen kind en adoptiefouders en onderhouden contacten met buitenlandse autoriteiten en partnerorganisaties.¹²⁷ Daarnaast rust op hen een belangrijke toezichthoudende taak. Op grond van het Kwaliteitskader dienen vergunninghouders de betrouwbaarheid van buitenlandse contactpersonen en partnerorganisaties zo goed mogelijk te controleren en voortdurend te monitoren.¹²⁸ Daarbij moeten zij nagaan of buitenlandse procedures in overeenstemming zijn met het Haags Adoptieverdrag en het IVRK, of de verstrekte informatie betrouwbaar is en of het subsidiariteitsbeginsel wordt nageleefd.¹²⁹

Wanneer vergunninghouders twijfels hebben over de juistheid van informatie of signalen ontvangen van mogelijke misstanden, zijn zij verplicht deze te melden aan de Nederlandse Centrale Autoriteit.¹³⁰ Hoewel vergunninghouders een belangrijke controlefunctie vervullen, wordt in de literatuur erkend dat hun mogelijkheden om buitenlandse organisaties daadwerkelijk te controleren beperkt zijn. Hierdoor blijft effectieve samenwerking tussen vergunninghouders en beide Centrale Autoriteiten essentieel voor het waarborgen van een zorgvuldige adoptieprocedure.¹³¹

4.4.2 Tekortkomingen van Nederland bij de uitvoering van interlandelijke adoptie

Uit verschillende onderzoeken blijkt dat Nederland gedurende een lange periode tekort is geschoten in de uitvoering van zijn verantwoordelijkheden binnen het systeem van interlandelijke adoptie. Deze tekortkomingen deden zich zowel voor aan de zijde van de Nederlandse overheid als bij de vergunninghouders die verantwoordelijk waren voor de bemiddeling tussen adoptiefouders en buitenlandse instanties. Hoewel de aard van de tekortkomingen verschilde, komt uit de beschikbare bronnen een consistent beeld naar voren: signalen van misstanden waren veelal bekend, maar leidden slechts zelden tot diepgaand onderzoek, effectieve handhaving of structurele maatregelen.

¹²⁷ Kwaliteitskader 2013, p. 8.

¹²⁸ Kwaliteitskader 2013, p. 28.

¹²⁹ Kwaliteitskader 2013, p. 31.

¹³⁰ Kwaliteitskader 2013, p. 29.

¹³¹ Loibl 2019, p. 340.

Tekortkomingen van de Nederlandse overheid

De belangrijkste tekortkoming van de Nederlandse overheid ligt in het feit dat zij, ondanks een voortdurende stroom van signalen over misstanden, lange tijd geen effectieve maatregelen heeft genomen om deze tegen te gaan. Uit het onderzoek van de Commissie-Joustra blijkt dat de Nederlandse overheid al vanaf de late jaren zestig bekend was met berichten over kinderhandel, ontvoering, documentvervalsing, corruptie en andere onregelmatigheden binnen interlandelijke adoptie.¹³² Deze kennis was aanwezig binnen verschillende overheidsorganen, waaronder het ministerie van Justitie, het ministerie van Buitenlandse Zaken, Nederlandse ambassades en diplomatieke posten in herkomstlanden. Desondanks werd vaak nagelaten om zelfstandig onderzoek te verrichten of om consequent op te treden tegen betrokken partijen.¹³³

Ter illustratie een voorbeeld uit Bangladesh. In de jaren zeventig en tachtig werden Nederlandse autoriteiten herhaaldelijk geïnformeerd over beschuldigingen van kinderhandel, leeftijdsvervalsing, afstand van kinderen onder valse voorwendselen en vervalste adoptiedocumenten.¹³⁴ Deze signalen bereikten niet alleen de media, maar ook ambassades, diplomaten en verschillende ministeries. Nadat in Bangladesh zelf onderzoek was verricht naar de aantijgingen, heeft de Nederlandse overheid echter geen zelfstandig vervolgonderzoek ingesteld. Evenmin werd vastgesteld of de beschuldigingen gegrond waren.¹³⁵ Ondanks de ernst van de signalen bleef een actieve reactie uit.

Ook in Indonesië werd de Nederlandse overheid vanaf ten minste 1977 geconfronteerd met concrete signalen van misstanden. Er waren aanwijzingen voor kinderhandel, ontvoering van kinderen, fraude, documentvervalsing en corruptie.¹³⁶ In 1979 werden verschillende personen door de Indonesische autoriteiten gearresteerd wegens betrokkenheid bij kinderhandel. Arme ouders zouden tegen betaling afstand hebben gedaan van hun kinderen, waarna deze via tehuizen beschikbaar werden gesteld voor interlandelijke adoptie.¹³⁷

¹³² Commissie-Joustra 2021, p. 132.

¹³³ Commissie-Joustra 2021, p. 132.

¹³⁴ Commissie-Joustra 2021, p. 44-46.

¹³⁵ Commissie-Joustra 2021, p. 47.

¹³⁶ Commissie-Joustra 2021, p. 82.

¹³⁷ Commissie-Joustra 2021, p. 83.

Ondanks deze signalen besloot de Nederlandse overheid geen nader onderzoek te doen naar de betrokkenheid van Nederlandse bemiddelaars of naar de kinderen die mogelijk via deze constructies naar Nederland waren gekomen. Het argument dat adoptiefouders te goeder trouw hadden gehandeld en dat terugkeer van kinderen niet in hun belang zou zijn, speelde daarbij een belangrijke rol.¹³⁸

Een vergelijkbare houding blijkt uit de reactie op de zogenoemde Indonesische baby farm die in 1980 werd ontdekt. Bij een inval troffen de Indonesische autoriteiten achttien baby's aan die bestemd waren voor adoptie door westerse echtparen, voornamelijk Nederlanders.¹³⁹ Correspondentie tussen Nederlandse instanties laat zien dat men op de hoogte was van deze zaak. Hoewel Nederlandse diplomaten en ambtenaren erkenden dat sprake was van een ernstige misstand, bleef een eigen onderzoek of verdere actie vanuit Nederland uit. De verantwoordelijkheid werd voornamelijk bij de Indonesische autoriteiten gelegd.¹⁴⁰

Ook uit de casus Brazilië blijkt dat de overheid terughoudend optrad wanneer concrete aanwijzingen voor illegale adopties bestonden. In één zaak werd een kind in Brazilië ingeschreven als biologisch kind van een Nederlands echtpaar, waardoor de werkelijke afstamming werd verhuld.¹⁴¹ Nederlandse diplomatieke vertegenwoordigers waren hierbij betrokken en Nederlandse autoriteiten raakten van de situatie op de hoogte. Toch werd uiteindelijk besloten niet tot vervolging over te gaan, omdat betrokkenen volgens het Openbaar Ministerie te goeder trouw zouden hebben gehandeld.¹⁴² Ook een later grootschalig politieonderzoek naar tientallen illegale adopties uit Zuid-Amerika leidde niet tot strafrechtelijke vervolging. Hoewel verduistering van staat en handel in minderjarigen waren vastgesteld, werden de zaken in Nederland geseponeerd en bleven structurele maatregelen uit.¹⁴³

¹³⁸ Commissie-Joustra 2021, p. 83.

¹³⁹ Commissie-Joustra 2021, p. 85.

¹⁴⁰ Commissie-Joustra 2021, p. 85.

¹⁴¹ Commissie-Joustra 2021, p. 54.

¹⁴² Commissie-Joustra 2021, p. 55.

¹⁴³ Commissie-Joustra 2021, p. 58.

Naast het uitblijven van concrete interventies schoot de Nederlandse overheid ook tekort in haar toezichthoudende taak. Met name na de inwerkingtreding van het Haags Adoptieverdrag werd sterk vertrouwd op de informatie die afkomstig was van de autoriteiten van het land van herkomst. Onderzoeken van de Inspectie Jeugdzorg en beleidsdoorlichtingen wezen er echter op dat dit vertrouwen problematisch kon zijn.¹⁴⁴

In diverse herkomstlanden bestonden tekortkomingen bij de controle op afstandsprocedures, de vaststelling van adoptabiliteit, de toepassing van het subsidiariteitsbeginsel en de bestrijding van kinderhandel.¹⁴⁵ Toch bleef de Nederlandse overheid grotendeels afhankelijk van de verklaringen van de buitenlandse autoriteiten en werd slechts beperkt zelfstandig gecontroleerd. Hierdoor ontstond een spanningsveld tussen het vertrouwensbeginsel en de verantwoordelijkheid om daadwerkelijk toezicht te houden op de naleving van de verdragswaarborgen.¹⁴⁶

Tekortkomingen van vergunninghouders

Ook vergunninghouders hebben onvoldoende invulling gegeven aan hun verantwoordelijkheid om toezicht te houden op buitenlandse contactpersonen en partnerorganisaties. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat Nederlandse bemiddelaars vaak al vroeg bekend waren met signalen van misstanden. In sommige gevallen bleven zij samenwerken met tussenpersonen waarvan bekend was dat zij betrokken waren bij fraude, corruptie of andere onregelmatigheden.¹⁴⁷ Daarnaast waren enkele bemiddelaars rechtstreeks of via lokale medewerkers betrokken bij het aanpassen van documenten, het omzeilen van regelgeving en het inschakelen van personen met een dubieuze reputatie.¹⁴⁸

Een belangrijke verklaring hiervoor ligt in de positie van vergunninghouders binnen het adoptiesysteem. Hun werkzaamheden waren afhankelijk van het aantal adopties dat tot stand kwam, terwijl tegelijkertijd een sterke vraag bestond van aspirant-adoptiefouders. Hierdoor ontstond een prikkel om procedures soepel te laten verlopen en niet al te kritisch te zijn op de herkomst van kinderen of de betrouwbaarheid van buitenlandse partners.¹⁴⁹

¹⁴⁴ Inspectie Jeugdzorg 2009, p. 10; Vlaardingenbroek 2012, p. 23.

¹⁴⁵ Loibl 2019, p. 342; HCCH 2008a, par. 178; HCCH 2008b, par. 553.

¹⁴⁶ Commissie-Joustra 2021, p. 127; Inspectie Jeugdzorg 2009, p. 10; Vlaardingenbroek 2012, p. 23.

¹⁴⁷ Commissie-Joustra 2021, p. 126.

¹⁴⁸ Commissie-Joustra 2021, p. 126.

¹⁴⁹ Commissie-Joustra 2021, p. 126 ; RSJ 2016, p. 79.

Zowel het onderzoek van de Commissie Joustra als dat van de RSJ wijst erop dat vergunninghouders hierdoor geen effectieve controle uitoefenden op het verloop van procedures in herkomstlanden.¹⁵⁰

4.5 Verklaring voor de houding van de Nederlandse overheid

In de literatuur worden verschillende verklaringen gegeven voor de passieve houding van de Nederlandse overheid ten aanzien van adoptiemisstanden. Deze houding lijkt het gevolg te zijn van een combinatie van maatschappelijke, juridische en politieke factoren. Allereerst speelde de maatschappelijke beeldvorming rondom interlandelijke adoptie een belangrijke rol. Adoptie werd lange tijd gezien als een vorm van ‘goeddoen’, waarbij kinderen uit arme landen een betere toekomst kregen in het Westen. Hierdoor werd interlandelijke adoptie beschouwd als een overwegend positieve praktijk en kregen signalen van misstanden onvoldoende aandacht. Zelfs wanneer sprake was van onregelmatigheden, leefde de overtuiging dat een adoptie uiteindelijk beter was voor het kind dan helemaal geen adoptie.¹⁵¹

Daarnaast beschouwde de Nederlandse overheid interlandelijke adoptie lange tijd als een voornamelijk private aangelegenheid. De verantwoordelijkheid voor een zorgvuldige adoptieprocedure werd grotendeels neergelegd bij adoptieouders, bemiddelaars en buitenlandse autoriteiten, terwijl de overheid voor zichzelf vooral een beperkte regulerende rol zag.¹⁵²

De belangrijkste verklaring ligt echter in het beroep op het vertrouwensbeginsel. Zowel vóór als na de invoering van het Haags Adoptieverdrag stelde Nederland zich op het standpunt dat de controle op de rechtmatigheid van adopties primair een verantwoordelijkheid was van het land van herkomst.¹⁵³ De Nederlandse Centrale Autoriteit vertrouwde in belangrijke mate op de beoordelingen van buitenlandse autoriteiten en ervoer een voortdurende spanning tussen haar controle- en toezichtstaak enerzijds en het vertrouwensbeginsel anderzijds.¹⁵⁴

¹⁵⁰ Commissie-Joustra 2021, p. 126; RSJ 2016, p. 79.

¹⁵¹ Commissie-Joustra 2021, p. 124; Beers 2024, p. 42.

¹⁵² Commissie-Joustra 2021, p. 125.

¹⁵³ Commissie-Joustra 2021, p. 127.

¹⁵⁴ Commissie-Joustra 2021, p. 127; Loibl 2019, p. 340.

Uit onderzoeken van de Inspectie Jeugdzorg en latere beleidsdoorlichtingen bleek echter dat informatie uit herkomstlanden regelmatig onvolledig of onbetrouwbaar was en dat onvoldoende controle bestond op onder meer afstandsprocedures, adoptabiliteit en signalen van kinderhandel.¹⁵⁵ Toch bleef wederzijds vertrouwen het uitgangspunt.

Van Loon, voormalig Secretaris-Generaal van de HCCH, betoogt echter dat het HAV niet is gebaseerd op een verplicht vertrouwen in de autoriteiten van het land van herkomst.¹⁵⁶ Uit het Haags Adoptieverdrag en de Guide to Good Practice No. 2 volgt dat sprake is van een gezamenlijke verantwoordelijkheid van beide staten om misstanden te voorkomen.¹⁵⁷ Ontvangende staten dienen daarom zelfstandig te beoordelen of het adoptiesysteem van het herkomstland voldoende betrouwbaar is en moeten ingrijpen wanneer structurele misstanden aan het licht komen.¹⁵⁸

Ten slotte speelden ook andere belangen een rol. De overheid wilde diplomatieke relaties met herkomstlanden niet onder druk zetten en hield daarnaast rekening met de belangen van adoptieouders en adoptieorganisaties.¹⁵⁹ Hierdoor werd vaak terughoudend gereageerd op signalen van misstanden.

4.6 Conclusie

Uit dit hoofdstuk blijkt dat Nederland niet alleen bekend was met signalen van misstanden binnen de interlandelijke adoptiepraktijk, maar ook herhaaldelijk tekort is geschoten in het voorkomen, onderzoeken en bestrijden daarvan. Hoewel het Haags Adoptieverdrag en de nationale regelgeving verschillende actoren verantwoordelijk maken voor een zorgvuldige adoptieprocedure, blijkt uit de uitvoeringspraktijk dat deze verantwoordelijkheden niet altijd effectief zijn ingevuld. De Nederlandse overheid stelde zich veelal afhankelijk op van informatie afkomstig uit herkomstlanden, verrichtte slechts beperkt zelfstandig onderzoek naar signalen van misstanden en trad terughoudend op wanneer aanwijzingen bestonden voor onregelmatigheden.

¹⁵⁵ Inspectie Jeugdzorg 2009, p. 10; Vlaardingenbroek 2012, p. 23.

¹⁵⁶ Van Loon 2021, p. 844.

¹⁵⁷ HCCH 2008b, par. 551.

¹⁵⁸ Loibl 2019, p. 342 ; HCCH 2008b par 553.

¹⁵⁹ Commissie-Joustra 2021, p. 125; Loibl 2019, p. 343-346.

Tegelijkertijd slaagden vergunninghouders er niet altijd in voldoende toezicht uit te oefenen op buitenlandse contactpersonen en partnerorganisaties. Hierdoor konden misstanden gedurende lange tijd voortbestaan zonder dat daartegen consequent en effectief werd opgetreden.

Het is echter de vraag of het voorkomen van dergelijke misstanden uitsluitend mogelijk is door het beëindigen van interlandelijke adoptie, of dat ook minder verstrekkende alternatieven denkbaar zijn. Deze vraag is van belang, omdat een adoptiestop niet alleen misstanden kan voorkomen, maar tegelijkertijd ook de potentiële voordelen van interlandelijke adoptie voor kinderen wegneemt. In het volgende hoofdstuk worden daarom de voor- en tegenargumenten van interlandelijke adoptie geanalyseerd, worden alternatieve oplossingen voor de geconstateerde misstanden besproken en wordt beoordeeld of een definitieve adoptiestop, gelet op het belang van het kind, de meest passende reactie vormt.

Hoofdstuk 5 Analyse en conclusie

5.1 Inleiding

De oplossing van de Nederlandse regering voor de geconstateerde misstanden binnen interlandelijke adoptie is uiteindelijk een adoptiestop. De vraag is echter of een adoptiestop daadwerkelijk de beste oplossing is om misstanden te voorkomen en hoe deze zich verhoudt tot het belang van het kind. Om deze vraag te beantwoorden worden in paragraaf 5.2 de belangrijkste argumenten voor en tegen interlandelijke adoptie besproken. Daarna komen in paragraaf 5.3 de alternatieve oplossingen aan bod die zijn voorgesteld om misstanden binnen het adoptiestelsel te voorkomen. Vervolgens wordt in paragraaf 5.4 beoordeeld hoe de adoptiestop zich verhoudt tot het belang van het kind en vindt een afweging van de argumenten plaats. Het hoofdstuk wordt afgesloten met de conclusie van dit onderzoek waarin antwoord wordt gegeven op de onderzoeksvraag.

5.2 Voor- en tegenargumenten interlandelijke adoptie

In de discussie over interlandelijke adoptie worden uiteenlopende argumenten naar voren gebracht, zowel ter ondersteuning van als ter kritiek op het voortbestaan van het stelsel. Voorstanders benadrukken vooral het belang van het individuele kind dat geen passende opvang in het land van herkomst kan vinden, terwijl tegenstanders wijzen op structurele risico's en de mogelijke negatieve effecten van het systeem op landen van herkomst. De discussie kenmerkt zich daardoor door een spanningsveld tussen de belangen van het individuele kind op microniveau en de bredere gevolgen van interlandelijke adoptie als systeem op macroniveau. De onderstaande tabel biedt een overzicht van de belangrijkste argumenten voor en tegen interlandelijke adoptie. Voor de selectie van de argumenten is aansluiting gezocht bij het rapport *Bezinning op interlandelijke adoptie* van de RSJ.¹⁶⁰ Deze argumenten zijn vervolgens aangevuld en nader onderbouwd aan de hand van de beslisnota *Interlandelijke adoptie*,¹⁶¹ het rapport van de Commissie Joustra¹⁶² en overige, deels eerder in dit onderzoek besproken, literatuur. In deze paragraaf worden de meest relevante argumenten nader uitgewerkt.

¹⁶⁰ RSJ 2016.

¹⁶¹ *Interlandelijke adoptie* 2012

¹⁶² Commissie-Joustra 2021.

Argumenten vóór adoptie	Argumenten tegen adoptie
1. Adoptie is een valide middel om kwetsbare kinderen te beschermen wanneer geen opvang in eigen land beschikbaar is	1. Interlandelijke adoptie creëert een vraag naar adoptiekinderen en houdt kindertehuizen in stand
2. Er zijn voldoende waarborgen voor zorgvuldige adoptieprocedures	2. Het subsidiariteitsbeginsel wordt niet altijd goed nageleefd
3. Stopzetting van adoptie zal misstanden in herkomstlanden niet tegengaan	3. Nederland zou moeten investeren in jeugdbescherming in het land van herkomst
4. Wat is het alternatief voor het kind in het land van herkomst?	4. Risico op misstanden, illegale en ongewenste praktijken
5. Voordelen voor het individuele kind: welvaart en optimale zorg	5. Een kind is beter af in eigen land, bij familie en binnen de eigen cultuur
6. Institutionalisering is het laatste redmiddel, niet adoptie	6. Welzijn kan negatief worden beïnvloed door adoptie
7. Adoptie kan bijdragen aan herstel van ontwikkelingsachterstanden	7. Het kleine getallen argument
8. Welzijn van geadopteerden is overwegend positief	8. Het Haags Adoptieverdrag biedt onvoldoende waarborgen
9. Het illegaliteitspreventieargument / verschuiving naar commercieel draagmoederschap	
10. Het oplosbare knelpunten argument	

Tabel 4. Overzicht van de belangrijkste argumenten voor en tegen interlandelijke adoptie

5.2.1 Voorargumenten

Een eerste argument vóór interlandelijke adoptie is dat deze een legitiem middel vormt om kwetsbare kinderen te beschermen voor wie in het land van herkomst geen passende opvang beschikbaar is.¹⁶³ Dit sluit aan bij het subsidiariteitsbeginsel zoals neergelegd in artikel 21 IVRK en het Haags Adoptieverdrag 1993. Volgens dit uitgangspunt dient eerst te worden onderzocht of opvang binnen de familie, pleegzorg of adoptie in eigen land mogelijk is. Wanneer dergelijke oplossingen ontbreken, kan interlandelijke adoptie een passende manier zijn om een kind alsnog een stabiele gezinsomgeving te bieden.¹⁶⁴

Daarnaast wordt aangevoerd dat het huidige juridische kader voldoende waarborgen bevat om interlandelijke adopties zorgvuldig te laten verlopen. Zowel het Haags Adoptieverdrag als de Wobka bevatten uitgebreide waarborgen ten aanzien van toestemming, adoptabiliteit, toezicht en de samenwerking tussen centrale autoriteiten. Uit de evaluaties van de Haagse Conferentie voor Internationaal Privaatrecht (HCCH) blijkt bovendien dat veel verdragsstaten van mening zijn dat de invoering van het Haags Adoptieverdrag heeft geleid tot betere controles, strengere procedures en een afname van illegale praktijken.¹⁶⁵

¹⁶³ *Interlandelijke adoptie* 2012, p. 1.

¹⁶⁴ Alston, Cantwell & Tobin 2019, p. 799-801.

¹⁶⁵ HCCH 2015, par. 39.

Ook Van Loon benadrukt dat het verdrag in de afgelopen decennia belangrijke positieve ontwikkelingen heeft teweeggebracht door de invoering van dwingende checks and balances, procedures en andere waarborgen.¹⁶⁶ In dezelfde lijn stellen Vonken en Ibili dat de Wobka, het Haags Adoptieverdrag diverse controle- en toezichtmechanismen bevatten die juist zijn ontworpen om misstanden te voorkomen.¹⁶⁷ Van Loon, Vonken en Ibili plaatsen om die reden ook kanttekeningen bij het rapport van de Commissie Joustra, omdat daarin volgens hen onvoldoende aandacht wordt besteed aan de betekenis van deze bestaande juridische waarborgen.

Een derde argument is dat het stopzetten van interlandelijke adoptie in Nederland misstanden in herkomstlanden niet zal oplossen. Zolang andere ontvangende staten interlandelijke adoptie blijven toestaan, zullen kinderen nog steeds naar het buitenland worden geadopteerd.¹⁶⁸

Daarmee hangt een vierde argument samen, namelijk de vraag welk alternatief beschikbaar is voor kinderen die niet worden geadopteerd. Voorstanders benadrukken dat niet alle landen beschikken over voldoende ontwikkelde jeugdbeschermingssystemen. Wanneer geen geschikte opvang binnen het land van herkomst kan worden gevonden, dient volgens hen ook rekening te worden gehouden met de gevolgen van het niet doorgaan van een adoptie. Het ontbreken van een realistisch alternatief kan interlandelijke adoptie in individuele gevallen rechtvaardigen.¹⁶⁹

Ook wordt gewezen op de voordelen die adoptie voor individuele kinderen kan opleveren. Een kind dat in Nederland opgroeit, profiteert van een hoog welvaartsniveau, goede gezondheidszorg, kwalitatief onderwijs en uitgebreide voorzieningen op het gebied van jeugdbescherming.¹⁷⁰ In het bijzonder voor kinderen met medische of psychische problematiek kan adoptie toegang bieden tot specialistische zorg die in het land van herkomst niet of slechts beperkt beschikbaar is. Vanuit dit perspectief kan adoptie bijdragen aan een betere verwezenlijking van verschillende kinderrechten.¹⁷¹

¹⁶⁶ Van Loon 2021, p. 845.

¹⁶⁷ Vonken & Ibili 2021, p. 514-518.

¹⁶⁸ *Interlandelijke adoptie* 2012, p. 1; RSJ 2016, p. 40.

¹⁶⁹ *Interlandelijke adoptie* 2012, p. 1.

¹⁷⁰ *Interlandelijke adoptie* 2012, p. 1.

¹⁷¹ RSJ 2016, p. 38.

Een van de belangrijkste argumenten vóór interlandelijke adoptie betreft de vergelijking tussen opgroeien in een gezin en opgroeien in institutionele zorg.¹⁷² Diverse onderzoeken, waaronder dat van Miller, laten zien dat langdurig verblijf in kindertehuizen negatieve gevolgen kan hebben voor de fysieke, cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Kinderen die langdurig in instellingen verblijven, hebben een grotere kans op groeiachterstanden, hechtingsproblemen en cognitieve beperkingen.¹⁷³ Juist daarom benadrukken verschillende internationale organisaties, waaronder UNICEF en de Haagse Conferentie voor Internationaal Privaatrecht (HCCH) in de Guide to Good Practice nr. 1, dat institutionalisering slechts als laatste redmiddel mag worden toegepast.¹⁷⁴ Volgens deze visie dient een permanente gezinsplaatsing, ook wanneer deze in het buitenland wordt gevonden, in beginsel de voorkeur te krijgen boven langdurige institutionele opvang.¹⁷⁵

Nauw verbonden hiermee is het argument dat adoptie ontwikkelingsachterstanden kan herstellen. Onderzoek van onder meer IJzendoorn, Juffer en Schoenmaker laat zien dat adoptie een effectieve interventie kan zijn voor kinderen die onder moeilijke omstandigheden zijn opgegroeid. Kinderen die vanuit een instelling in een stabiele gezinssituatie terechtkomen, laten vaak een aanzienlijke inhaalslag zien op het gebied van fysieke groei, gehechtheid, cognitieve ontwikkeling en schoolprestaties.¹⁷⁶ Hoewel niet alle achterstanden volledig verdwijnen, blijkt adoptie voor veel kinderen een positieve invloed te hebben op hun verdere ontwikkeling. Deze onderzoeksbevindingen worden door voorstanders aangevoerd als bewijs dat een gezinsomgeving daadwerkelijk een verschil kan maken voor de ontwikkeling van kwetsbare kinderen.¹⁷⁷

Daarnaast wijzen voorstanders op onderzoek naar het welzijn van geadopteerden. Zowel het door Ter Meulen, Smeets en Juffer gepubliceerde ADOC-onderzoek als het rapport van de Commissie-Joustra laat zien dat een meerderheid van de geadopteerden positief terugkijkt op de eigen adoptie.¹⁷⁸ Veel geadopteerden geven aan dat adoptie hun kansen heeft geboden die zij anders waarschijnlijk niet zouden hebben gehad.

¹⁷² *Interlandelijke adoptie* 2012, p. 1.

¹⁷³ Miller 2005, p. 29-30.

¹⁷⁴ HCCH 2008a, par. 53; Hodgkin & Newell 2007, p. 298.

¹⁷⁵ *Idem.*

¹⁷⁶ IJzendoorn en Juffer 2008, p. 31; Schoenmaker 2014, p. 113-117.

¹⁷⁷ RSJ 2016, p. 20.

¹⁷⁸ Ter Meulen, Smeets & Juffer 2019, p. 192-209, Commissie-Joustra 2021, p. 135.

Hoewel adoptie ook gepaard kan gaan met negatieve effecten op het welzijn als gevolg van identiteitsvragen en andere uitdagingen, is het algemene beeld dat uit deze onderzoeken naar voren komt overwegend positief.¹⁷⁹

Het meest omvangrijke argument vóór voortzetting van interlandelijke adoptie betreft het illegaliteitspreventieargument. Dit argument gaat uit van de veronderstelling dat het beëindigen van interlandelijke adoptie de onderliggende vraag naar kinderen niet doet verdwijnen.¹⁸⁰ De wens om een gezin te vormen blijft bestaan, ook wanneer de legale mogelijkheid tot adoptie wordt afgesloten. Aanvankelijk zag dit argument vooral op het risico van illegale adopties, maar de laatste jaren heeft dit argument een bredere betekenis gekregen. Verschillende auteurs wijzen erop dat een afname van interlandelijke adoptie gepaard gaat met een toenemende belangstelling voor internationaal commercieel draagmoederschap, dat minder gereguleerd is dan interlandelijke adoptie.¹⁸¹

Opvallend is dat diverse auteurs parallellen signaleren tussen interlandelijke adoptie en commercieel draagmoederschap. Beide systemen worden gekenmerkt door een sterke vraag vanuit welvarende landen, grensoverschrijdende geldstromen en betrokkenheid van kwetsbare personen in economisch zwakkere landen.¹⁸² Ook spelen in beide contexten vragen rond identiteit, afstamming en de positie van het kind een belangrijke rol.¹⁸³ De Commissie-Joustra heeft daarom expliciet aanbevolen om de lessen uit het adoptieverleden te betrekken bij toekomstige regelgeving rond draagmoederschap.¹⁸⁴ Ook UNICEF, Child Identity Protection en de VN-Rapporteur inzake kinderhandel hebben gewezen op risico's voor kinderrechten binnen internationale draagmoederschapsconstructies. Genoemd worden onder andere problemen rond identiteit, afstammingsinformatie, en het risico dat kinderen feitelijk onderwerp worden van financiële transacties ('commodificering').¹⁸⁵

Voorstanders betogen daarom dat het niet vanzelfsprekend is dat het afschaffen van interlandelijke adoptie leidt tot een betere bescherming van kinderrechten.

¹⁷⁹ Commissie-Joustra 2021, p. 135.

¹⁸⁰ RSJ 2016, p. 39.

¹⁸¹ Commissie-Joustra 2021, p. 106.

¹⁸² Commissie-Joustra 2021, p. 22; VN-Rapporteur Kinderhandel 2018, par 13.

¹⁸³ Commissie-Joustra 2021, p. 5; Child Identity Protection & Unicef 2022, p. 2.

¹⁸⁴ Commissie-Joustra 2021, p. 137.

¹⁸⁵ VN-Rapporteur Kinderhandel 2018, par 33; Child Identity Protection & Unicef 2022, p. 2.

Commercieel draagmoederschap is momenteel namelijk aanzienlijk minder internationaal gereguleerd dan interlandelijke adoptie. De HCCH heeft weliswaar onderzocht of een internationaal verdrag op het gebied van juridisch ouderschap en draagmoederschap wenselijk is, maar de Council on General Affairs and Policy heeft in 2026 besloten om vooralsnog geen verdere stappen te zetten richting de totstandkoming van een internationaal verdrag.¹⁸⁶ Hierdoor ontbreekt een internationaal kader dat vergelijkbaar is met het Haags Adoptieverdrag. Daarnaast bestaat, anders dan bij interlandelijke adoptie, geen internationaal stelsel van centrale autoriteiten en vindt de bemiddeling veelal plaats via private partijen. Hierdoor kent commercieel draagmoederschap momenteel minder internationale waarborgen en toezichtmechanismen dan interlandelijke adoptie.

Ten slotte wijzen voorstanders erop dat de bestaande knelpunten niet noodzakelijk betekenen dat het stelsel moet worden afgeschaft. Volgens dit zogenoemde oplosbare-knelpuntenargument zijn veel problemen het gevolg van gebrekkig toezicht, onvoldoende samenwerking of tekortschietende handhaving. Wanneer deze tekortkomingen kunnen worden aangepakt, vormt dit geen reden om interlandelijke adoptie als zodanig te beëindigen.¹⁸⁷ In de paragraaf 5.3 wordt ingegaan op mogelijke alternatieven voor het oplossen van de geconstateerde knelpunten.

5.2.2 Tegenargumenten

Tegenstanders van interlandelijke adoptie plaatsen daar verschillende bezwaren tegenover. Het meest fundamentele bezwaar is dat interlandelijke adoptie een vraag naar adoptiekinderen creëert en daarmee een systeem van kindertehuizen en bemiddeling in stand houdt.¹⁸⁸ Volgens deze visie ontstaat door de vraag van ontvangende landen een internationale adoptiemarkt waarin kinderen een verhandelbaar karakter krijgen.¹⁸⁹ De Commissie-Joustra beschrijft hoe financiële belangen, sociaaleconomische ongelijkheid en een structureel tekort aan adoptiekinderen in ontvangende landen hebben bijgedragen aan het ontstaan van een vraag gestuurd systeem. Hierdoor ontstaat het risico dat kinderen niet langer primair worden beschouwd als rechthebbenden op bescherming, maar als objecten van vraag en aanbod. Tegenstanders spreken in dit verband van commodificatie van kinderen.¹⁹⁰

¹⁸⁶ HCCH 2026, par. 4.

¹⁸⁷ RSJ 2016, p. 39.

¹⁸⁸ *Interlandelijke adoptie* 2012, p. 1; RSJ 2016, p. 42.

¹⁸⁹ Commissie-Joustra 2021, p. 21; Inspectie Jeugdzorg 2009, p. 10.

¹⁹⁰ Commissie-Joustra 2021, p. 123-124.

Juist omdat geldstromen een centrale rol spelen, kunnen financiële prikkels ontstaan voor tussenpersonen, kindertehuizen en andere betrokken actoren om adopties te bevorderen.¹⁹¹

Daarnaast wordt aangevoerd dat het subsidiariteitsbeginsel in de praktijk onvoldoende wordt nageleefd.¹⁹² Hoewel internationale regelgeving voorschrijft dat eerst moet worden onderzocht of opvang in eigen land mogelijk is, blijkt het volgens critici vaak moeilijk te controleren of dit onderzoek daadwerkelijk zorgvuldig heeft plaatsgevonden. Het ontbreken van betrouwbare controles en verifieerbare procedures roept twijfel op over de vraag of alle kinderen die voor interlandelijke adoptie in aanmerking komen daadwerkelijk adopteerbaar zijn.¹⁹³

Voorts wordt gewezen op het risico van misstanden, illegale praktijken en kinderhandel. Zowel de Commissie-Joustra als de RSJ benadrukken dat financiële belangen binnen het adoptiestelsel kunnen leiden tot ongewenste prikkels.¹⁹⁴ Voorbeelden hiervan zijn vervalste documenten, onvolledige afstandsverklaringen, druk op biologische ouders en onjuiste informatie over de achtergrond van kinderen.¹⁹⁵ Omdat adoptie onomkeerbare gevolgen heeft voor het leven van een kind, menen tegenstanders dat zelfs een beperkt risico op dergelijke misstanden zeer zwaar moet wegen.¹⁹⁶

Ten slotte wordt gewezen op het geringe aantal adopties en op de beperkingen van het Haags Adoptieverdrag. Volgens critici rechtvaardigen de kleine aantallen kinderen die jaarlijks naar Nederland worden geadopteerd niet de omvangrijke investeringen die nodig zijn om een volledig nieuw systeem op te zetten.¹⁹⁷

5.2.3 Tussenconclusie

De discussie over interlandelijke adoptie laat daarmee een fundamentele spanning zien tussen het belang van individuele kinderen die baat kunnen hebben bij adoptie en de structurele risico's die verbonden zijn aan het systeem als geheel. Na de bespreking van de alternatieve oplossingen worden deze voor- en tegenargumenten tegen elkaar afgewogen.

¹⁹¹ Commissie-Joustra 2021, p. 133.

¹⁹² *Interlandelijke adoptie* 2012, p. 1.

¹⁹³ RSJ 2016, p. 43; Momoh 2020, p. 37.

¹⁹⁴ RSJ 2016, p. 43.

¹⁹⁵ Commissie-Joustra 2021, p. 131.

¹⁹⁶ *Interlandelijke adoptie* 2012, p. 1.

¹⁹⁷ *Interlandelijke adoptie* 2012, p. 1; RSJ 2016, p. 44.

5.3 Alternatief: hervorming in plaats van beëindiging?

Een belangrijk argument van voorstanders van interlandelijke adoptie is dat de geconstateerde misstanden niet noodzakelijkerwijs betekenen dat het systeem als geheel moet worden beëindigd. Volgens deze visie ligt de oplossing niet in een adoptiestop, maar in het versterken van waarborgen, toezicht en handhaving.

Een eerste mogelijke oplossing betreft de invoering van een publiekrechtelijk systeem. Diverse auteurs wijzen erop dat private bemiddeling financiële prikkels kan creëren die bijdragen aan marktwerking en commodificering van kinderen. Een systeem waarin de overheid verantwoordelijk is voor de bemiddeling zou deze financiële belangen kunnen wegnemen en het toezicht vereenvoudigen.¹⁹⁸ Daarnaast wordt voorgesteld om alleen nog adopties toe te staan vanuit landen die zijn aangesloten bij het Haags Adoptieverdrag. Omdat veel van de in het verleden geconstateerde misstanden zich voordeden in niet-verdragslanden, zou een dergelijke beperking het risico op misstanden kunnen verkleinen.¹⁹⁹

Verder wordt gepleit voor een verbod op private adopties. Wanneer adopties uitsluitend plaatsvinden via bevoegde autoriteiten, neemt de kans af dat commerciële belangen een rol spelen.²⁰⁰ Daarnaast wijst Van Loon erop dat Nederland actiever gebruik zou moeten maken van de mogelijkheid om vragen over de toepassing en naleving van het Haags Adoptieverdrag voor te leggen aan de Speciale Commissie van de Haagse Conferentie voor Internationaal Privaatrecht.²⁰¹

Naast nationale hervormingen wordt gewezen op de noodzaak van sterker internationaal toezicht. Daarbij kan worden gedacht aan intensievere samenwerking tussen ontvangende landen, gezamenlijke onderzoeken naar signalen van misstanden en een grotere rol voor internationale toezichthoudende organen.²⁰²

¹⁹⁸ Minister van Justitie en Veiligheid 2020, p. 7-9.

¹⁹⁹ Van Loon 2021, p. 845.

²⁰⁰ Martina-Mora 2023, p. 362.

²⁰¹ Van Loon 2021, p. 846.

²⁰² Minister van Justitie en Veiligheid 2020, p. 9-11.

Ook wordt voorgesteld vergunninghouders aansprakelijk te stellen voor misstanden bij buitenlandse samenwerkingspartners. Hierdoor ontstaat een prikkel om kritischer toezicht te houden op de organisaties waarmee wordt samengewerkt.²⁰³ Tevens wordt gepleit voor een sterkere rol van de Nederlandse Centrale Autoriteit, onder meer door deze meer bevoegdheden te geven om buitenlandse systemen te beoordelen en adopties uit risicolanden stop te zetten.²⁰⁴

Daarnaast wordt benadrukt dat misstanden daadwerkelijk moeten worden bestraft. Zowel de Commissie Joustra als verschillende auteurs wijzen op een cultuur van straffeloosheid. Wanneer overtredingen zonder consequenties blijven, ontstaat het risico dat misstanden zich blijven herhalen.²⁰⁵ Daarom wordt gepleit voor effectieve opsporing, vervolging en sanctionering van betrokken personen en organisaties. Sterke strafrechtelijke en bestuursrechtelijke sancties kunnen een belangrijke afschrikwekkende werking hebben.²⁰⁶

Vanuit dit perspectief vormen niet een adoptiestop, maar versterkt toezicht, effectieve handhaving en internationale samenwerking de belangrijkste middelen om misstanden binnen interlandelijke adoptie tegen te gaan.

5.4 Afweging van belangen: is een adoptiestop in het belang van het kind?

5.4.1 Afwegingsregels

Bij de afweging van de argumenten wordt aansluiting gezocht bij de wegingsregels die de RSJ hanteert. Daarbij worden twee uitgangspunten gehanteerd. Ten eerste wegen argumenten die direct betrekking hebben op rechten en belangen van kinderen zwaarder dan argumenten die vooral zien op andere betrokkenen. Ten tweede verdienen argumenten die worden ondersteund door wetenschappelijk onderzoek meer gewicht dan argumenten die voornamelijk op aannames berusten.²⁰⁷

²⁰³ Loibl 2019, p. 434.

²⁰⁴ Loibl 2019, p. 437-438.

²⁰⁵ Commissie-Joustra 2021, p. 21 en 126; Momoh 2020, p. 50.

²⁰⁶ HCCH 2023b.

²⁰⁷ RSJ 2016, p. 47.

5.4.2 *Waardering van de belangrijkste argumenten*

Van de argumenten vóór interlandelijke adoptie overtuigen met name vier argumenten. Het eerste betreft het institutionaliseringsargument. Uit talrijke onderzoeken blijkt dat langdurig verblijf in instellingen negatieve gevolgen kan hebben voor de fysieke, cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Kinderen hebben in beginsel belang bij een stabiele gezinsomgeving en niet bij langdurige institutionele opvang. Dit argument sluit direct aan bij fundamentele kinderrechten en wordt bovendien breed ondersteund door wetenschappelijk onderzoek.²⁰⁸ Het tweede overtuigende argument betreft de vraag welk alternatief beschikbaar is voor kinderen die niet worden geadopteerd. De discussie over interlandelijke adoptie richt zich vaak op de ideale situatie waarin een kind in het eigen land kan opgroeien. In de praktijk gaat het echter regelmatig om kinderen voor wie een dergelijke oplossing niet beschikbaar is. Dit geldt in het bijzonder voor oudere kinderen en kinderen met een lichamelijke of verstandelijke beperking. Voor deze groep bestaat in veel herkomstlanden nauwelijks perspectief op een permanente gezinsplaatsing of adequate specialistische zorg.²⁰⁹

Het derde argument betreft het illegaliteitspreventieargument en het risico op verschuiving naar commercieel draagmoederschap. De vraag naar kinderen verdwijnt namelijk niet wanneer interlandelijke adoptie wordt beëindigd. Integendeel, er bestaat een reëel risico dat wensouders uitwijken naar alternatieve vormen van grensoverschrijdende gezinsvorming, zoals commercieel draagmoederschap. Juist op dit terrein ontbreken momenteel veel van de waarborgen die binnen het adoptiestelsel wel bestaan. Anders dan interlandelijke adoptie kent commercieel draagmoederschap geen internationaal verdragskader dat vergelijkbaar is met het Haags Adoptieverdrag. Hierdoor bestaat het risico dat problemen die nu aan adoptie worden toegeschreven zich in de toekomst verplaatsen naar een minder gereguleerd domein.²¹⁰

Het vierde argument betreft het oplosbare-knelpuntenargument. De geconstateerde misstanden zijn ernstig, maar dat betekent niet automatisch dat het systeem als geheel moet worden beëindigd. Uit de voorgaande paragraaf blijkt dat talrijke alternatieve oplossingen zijn voorgesteld, waaronder een publiekrechtelijk systeem, een grotere rol voor de Centrale Autoriteit, aansprakelijkheid van vergunninghouders en effectievere sanctionering van misstanden.

²⁰⁸ Miller 2005, p. 29-30. HCCH 2008a, par. 53.

²⁰⁹ *Interlandelijke adoptie* 2012, p. 1.

²¹⁰ Commissie-Joustra 2021, p. 22; VN-Rapporteur Kinderhandel 2018, par 13.

Zolang deze mogelijkheden niet volledig zijn benut, is het moeilijk te rechtvaardigen dat direct wordt overgegaan tot de meest vergaande maatregel: beëindiging van interlandelijke adoptie.

Daartegenover staan belangrijke tegenargumenten. Het sterkste tegenargument is dat interlandelijke adoptie een vraag naar adoptiekinderen creëert en daarmee een systeem van kindertehuizen en bemiddeling in stand houdt. Ook het argument dat interlandelijke adoptie kan leiden tot misstanden en illegale praktijken verdient serieus gewicht. Deze argumenten zijn mede gebaseerd op de bevindingen van de Commissie-Joustra en de RSJ.

Toch zijn ook bij deze argumenten kritische kanttekeningen te plaatsen. Ten aanzien van het vraag-creëert-aanbodargument bestaat discussie over de omvang van het effect en de mate waarin dit in alle herkomstlanden optreedt. Zelfs de RSJ erkent dat hierover twijfels mogelijk zijn.²¹¹ Bovendien volgt uit de constatering dat financiële prikkels kunnen ontstaan niet automatisch dat interlandelijke adoptie als zodanig onverenigbaar is met het belang van het kind. Het laat eerder zien dat financiële prikkels moeten worden weggenomen door strengere regulering en toezicht.

Ook het misstandenargument verdient nuancering. De geconstateerde misstanden zijn zonder twijfel ernstig. Tegelijkertijd blijkt uit de beschikbare literatuur dat er weinig systematisch onderzoek bestaat naar de precieze omvang en frequentie van deze misstanden. Ook de RSJ erkent in haar rapport dat hierover discussie bestaat.²¹² Daarnaast is van belang dat veel misstanden niet voortvloeien uit het bestaan van interlandelijke adoptie zelf, maar uit gebrekkig toezicht, onvoldoende handhaving en tekortschietende naleving van bestaande regels. Wanneer de oorzaak van een probleem gelegen is in de uitvoering van een systeem, betekent dit niet noodzakelijk dat het systeem zelf moet worden afgeschaft.

5.4.3 Tussenconclusie

Geconcludeerd kan worden dat de definitieve stopzetting van interlandelijke adoptie onvoldoende recht doet aan alle componenten van het belang van het kind. Hoewel de risico's op misstanden serieus moeten worden genomen, rechtvaardigen zij niet zonder meer de afschaffing van een systeem dat voor sommige kinderen de enige reële mogelijkheid biedt om in een gezin op te groeien.

²¹¹ RSJ 2016, p. 50.

²¹² RSJ 2016, p. 50.

Gelet op het risico van verschuiving naar commercieel draagmoederschap, het ontbreken van passende alternatieven voor veel kinderen in herkomstlanden en het bestaan van minder vergaande oplossingen voor de geconstateerde knelpunten, verdient hervorming van het adoptiestelsel de voorkeur boven een definitieve adoptiestop.

5.5 Conclusie

Met de voorgaande analyse is het einde van dit onderzoek bereikt. In dit onderzoek stond de volgende onderzoeksvraag centraal: *In hoeverre bieden de bestaande (inter)nationale waarborgen voldoende bescherming voor de rechten van kinderen bij interlandelijke adoptie in het licht van art. 21 IVRK? En hoe verhoudt het antwoord op deze vraag zich tot de interlandelijke adoptiestop in Nederland?* Ter beantwoording van de onderzoeksvraag is in hoofdstuk 2 eerst het internationale toetsingskader onderzocht, waarna in hoofdstuk 3 het nationale juridische kader is geanalyseerd. Hieruit blijkt dat zowel het IVRK en het Haags Adoptieverdrag als de Wobka uitgebreide waarborgen bevatten ter bescherming van het belang van het kind en ter voorkoming van misstanden bij interlandelijke adoptie. Vervolgens is in hoofdstuk 4 de Nederlandse uitvoeringspraktijk onderzocht. Daaruit blijkt dat zich in het verleden ernstige misstanden hebben voorgedaan, maar dat deze niet kunnen worden toegeschreven aan tekortkomingen in het wettelijke kader. De onderzoeken wijzen er juist op dat de misstanden in belangrijke mate samenhangen met tekortschietend toezicht, gebrekkige handhaving en een terughoudende opstelling van de Nederlandse overheid ten aanzien van signalen van misstanden.

In de analyse zijn vervolgens de argumenten voor en tegen interlandelijke adoptie afgewogen. Daarbij is geconcludeerd dat een definitieve stopzetting van interlandelijke adoptie onvoldoende recht doet aan het belang van het kind. Zolang Nederland niet alles in het werk heeft gesteld om de bestaande knelpunten door middel van hervormingen, effectief toezicht en handhaving aan te pakken, is onvoldoende aangetoond dat beëindiging van interlandelijke adoptie de meest geschikte manier is om het belang van het kind te waarborgen.

Bijlage 1.

Haags Adoptieverdrag	IVRK	Wobka
Artikel 1 sub a HAV: The best interest of the child	Artikel 3 IVRK: Het belang van het kind dient een primaire overweging te zijn in aangelegenheden die het kind betreffen. Artikel 21 sub a IVRK: Het belang van het kind dient de “paramount” overweging te zijn bij adoptie.	x
Artikel 1 sub b HAV: Voorkomen ontvoering, kinderhandel- en koop	Artikel 35 IVRK: Staten nemen alle passende maatregelen ter voorkoming van ontvoering of verkoop van of de handel in kinderen.	x
Artikel 5 HAV: Verantwoordelijkheden ontvangende staat (onderzoek naar geschiktheid en voorbereiding van aspirant-adoptiefouders)	x	Artikel 5 Wobka: Lid 1: gezinsonderzoek geschiktheid RvdK Lid 2: Voorlichting gezinsonderzoek door
Artikel 6 HAV: Staten stellen een Centrale Autoriteit in	x	Artikel 2 uitvoeringswet HAV: Minister van Justitie CA van NL
Artikel 7 HAV: Centrale autoriteiten moeten samenwerken om doelstellingen verdrag te bewerkstelligen	x	x
Artikel 8 HAV: Centrale autoriteiten nemen maatregelen tegen ongeoorloofd financieel of ander gewin	x	x
Artikel 9 sub c HAV: Centrale autoriteiten promoten adoptie counseling en nazorg	x	Artikel 17a Wobka: Vergunninghouder geeft adoptiefouders begeleiding na adoptie
Artikel 11 HAV: Vereisten vergunninghouders (a) non-profit, b) competent c) onder toezicht staat)	x	Artikel 20 lid 3 Wobka: de vergunninghouder mag geen winstoogmerk hebben i.h.k.v vaststelling vergoedingen voor bemiddeling Art 25 Wobka: Met toezicht op de naleving door vergunninghouders van de voor hen geldende voorschriften zijn belast de door de Inspectie Jeugdzorg aangewezen personen.

Artikel 14 HAV: Aspirant adoptief ouders doen verzoek tot adoptie in eigen land (ontvangende staat).	x	Art 2 Wobka: Verzoek om beginseltoestemming bij CA, minister van justitie in NL.
Artikel 15 HAV: Opstelling gezinsrapport door ontvangende staat (geschiktheid voor adoptie)	x	Artikel 5 Wobka: Lid 1: Gezinsonderzoek geschiktheid RvdK
Artikel 22 HAV: De taken in dit hoofdstuk kunnen worden uitgevoerd door publiek actoren, vergunninghouders of andere actoren (onder voorwaarden) (Delegatie taken)	x	Artikel 16 Wobka: Verlening bemiddelingsvergunning CA aan vergunninghouders Art 17a – g Wobka: Gedelegeerde taken vergunninghouders Art 7a Wobka: Delegeren taken aan buitenlandse personen, instellingen of personen(deelbemiddeling) onder voorwaarden.
Artikel 30 HAV: Lid 1) Staat zorgt dat informatie over kind zijn afkomst, in bijzonder informatie over de identiteit van zijn ouders en medische geschiedenis worden bewaard en behouden Lid 2) Kind of vertegenwoordigers zullen toegang hebben tot deze informatie, onder gepaste begeleiding, voor zover dit is toegestaan volgens de wet van de staat.	Artikel 7 IVRK: Recht om ouders te kennen en door hen verzorgd te worden. Artikel 8 IVRK: Recht om identiteit te behouden	Artikel 17b Wobka: De vergunninghouders vergaart zoveel mogelijk gegevens met betrekking tot de afkomst en de achtergrond van het buitenlandse kind in de staat van herkomst Artikel 17d Wobka: Lid 1) Inzage bescheiden die betrekking hebben op adoptie door kind en aspirant adoptiefouders Lid 2) Beperking
Artikel 32 HAV: Geen ongeoorloofd financieel of andere gewin door interlandelijke adoptie (a) alleen redelijke kosten rekenen en b) medewerkers niet onredelijk hoge salarissen)	Artikel 21 sub d IVRK: Staten dienen maatregelen te nemen ter voorkoming van ongeoorloofd financieel voordeel bij interlandelijke adoptie	Artikel 7a Wobka: Geen toezending gezinsrapport aan buitenlandse bemiddelaar (deelbemiddeling) als aan die bemiddeling onevenredige kosten zijn verbonden. Artikel 20 Wobka: Vergunninghouders mogen geen onevenredige kosten betalen voor bemiddeling
Artikel 33 HAV: Competente autoriteiten die ontdekken dan een bepaling van het verdrag niet wordt gerespecteerd zal die melden aan de CA van hun staat. CA verantwoordelijk voor passende maatregelen.	x	x

Tabel 3: uitgebreide weergave toetsingskader

Literatuurlijst

Alston, Cantwell & Tobin 2019

P. Alston, N. Cantwell & J. Tobin, 'Article 21: Adoption', in: J. Tobin (red.), *The UN Convention on the Rights of the Child: A Commentary*, Oxford: Oxford University Press 2019.

Bakersmans-Kranenburg & IJzendoorn 2022

M. Bakermans-Kranenburg & R. Van IJzendoorn, 'Opinie. Met de meeste interlandelijk geadopteerden gaat het goed', *Ad Valvas VU Amsterdam* 2022.

Beers 2024

B. Beers, "Het recht op een kind bestaat niet": De rechten van het kind in het Nederlandse beleid ten aanzien van de internationale adoptie- en voortplantingsmarkt, *TvJr* 2024/1-2, p. 39-28.

Beslisnota interlandelijke adoptie 2022

Interlandelijke adoptie (Beslisnota van de Minister van Rechtsbescherming), bijlage bij *Kamerstukken II* 2021/22, 31265, nr. 103.

Boéchat & Fuentes 2010

H. Boéchat & F. Fuentes, *The Grey Zones of Intercountry Adoption*, The Hague Conference on Private International Law 2010.

Van den Braak e.a. 2004

Van den Braak e.a., *Evaluatieonderzoek Wobka. Een evaluatieonderzoek naar de Wet opnemings buitenlandse kinderen ter adoptie*, WODC/Adviesbureau Van Montfoort 2004.

De Brie/Delfos & Doek 1974

H. De Brie, G. Delfos & J.E. Doek, *Kinderrechten, civielrechtelijke deel*, Zwolle: Tjeenk Willink 1974.

Broekhuijsen-Molenaar, in: *T&C Personen- en familierecht*

A.M.L. Broekhuijsen-Molenaar, commentaar op titel 12 boek 1 BW, in: J. van der Hoeven en F. Ibili (red.), *Tekst & commentaar Personen- en Familierecht*, Deventer: Wolters Kluwer (online).

Cantwell & Holzscheiter 2008

N. Cantwell & A. Holzscheiter, 'Article 20: Children deprived of their family environment', in: A. Alen e.a. (red.), *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers 2008.

Child Identity Protection & Unicef 2022

Child Identity Protection & Unicef, *Key considerations: Children's rights & surrogacy*, februari 2022.

Commissie-Joustra 2021

Commissie onderzoek interlandelijke adoptie (Commissie-Joustra), *Rapport Commissie onderzoek interlandelijke adoptie*, februari 2021.

Commissie-Kalsbeek 2008

Commissie lesbisch ouderschap en interlandelijke adoptie (commissie Kalsbeek), *Rapport interlandelijke adoptie: "Alles van waarde is weerloos"*, Den Haag 2008.

CRC Comité 2013

CRC Committee, 'General Comment No 14 on the Right of a Child to have His or Her Interests Taken as a Primary Consideration' (2013) CRC/C/GC/14.

Curry-Sumner 2013

I. Curry-Sumner, commentaar op de Wobka, in: M.R. Bruning, T. Liefwaard & P. Vlaardingerbroek (red.), *Sdu Commentaar Jeugdrecht*, Den Haag: Sdu Uitgevers 2013, p. 1891-1949.

Dillon 2003

S. Dillon, 'Making legal regimes for intercountry adoption reflect human rights principles: transforming The United Convention on the Rights of the Child with The Hague Convention on intercountry adoption', *Boston University International Law Journal* 2003/21, p. 179-257.

Duintjes-Kleun 1979

M.R. Duintjer-Kleun, 'Adoptie van buitenlandse kinderen; een inleidend artikel', *Justitiële verkenningen* 1979/04, p. 5-41.

Fuentes, Boéchat & Northcott 2012

F. Fuentes, H. Boéchat, F. Northcott, *Investigating the grey zones of intercountry adoption*, International Social Services, Geneva 2012.

Fund 1994

P. H. Fund, 'Intercountry Adoption: The 1993 Hague Convention: Its Purpose, Implementation, and Promise', *Family Law Quarterly*, Vol. 28, No. 1, Special Issue on International Family Law 1994, p. 53-88.

Goudsmit 1971

H.R. Goudsmit, *Adoptie in Nederland*, 's-Gravenhage: VUGA boekerij 1971.

Hazelhorst, in: GS Personen- en familierecht

M.I. Hazelhorst, commentaar op titel 12 Boek 1 BW, in: S.F.M. Wortmann (red.), *Groene Serie Personen- en familierecht*, Deventer: Wolters Kluwer (online).

HCCH 2008a

The Hague Conference on Private International Law (HCCH), *The implementation and operation of the Hague Intercountry Adoption Convention: Guide to good practice. Guide No. 1*, 2008.

HCCH 2008b

The Hague Conference on Private International Law (HCCH), *The implementation and operation of the Hague Intercountry Adoption Convention: Guide to good practice. Guide No. 2*, 2008.

HCCH 2015

The Hague Conference on Private International Law (HCCH), *20 years of the 1993 Hague Convention; assessing the impact of the convention on law and practices relating to intercountry adoption of children*, 2015.

HCCH 2023a

The Hague Conference on Private International Law (HCCH), *Draft Toolkit for Preventing and Addressing Illicit Practices in Intercountry Adoption, part 1 - Introduction*, 2023.

HCCH 2023b

The Hague Conference on Private International Law (HCCH), *Draft Toolkit for Preventing and Addressing Illicit Practices in Intercountry Adoption, part 2 - Fact Sheets on Illicit practices*, 2023.

HCCH 2023c

The Hague Conference on Private International Law (HCCH), *Draft Toolkit for Preventing and Addressing Illicit Practices in Intercountry Adoption, part 3 - Checklist to assist decision making by central authorities*, 2023.

HCCH 2023d

The Hague Conference on Private International Law (HCCH), *Draft Toolkit for Preventing and Addressing Illicit Practices in Intercountry Adoption, part 4 - Model procedures to respond to illicit practices*, 2023.

HCCH 2023e

The Hague Conference on Private International Law (HCCH), *Toolkit for Preventing and Addressing Illicit Practices in Intercountry Adoption*, 2023.

HCCH 2026

The Council on general Affairs and Policy of the Hague Conference on Private International Law (HCCH), *Conclusion & Decisions*, maart 2026.

Hodgkin & Newell 2007

R. Hodgkin & P. Newell, *Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child*, Geneva: UNICEF 2007.

Hoksbergen 1979

R.A.C. Hoksbergen, *Adoptie van kinderen uit verre landen*, Deventer: Van Loghum Slaterus 1979.

Inspectie Jeugdzorg 2009

Inspectie Jeugdzorg, *Interlandelijke adoptie: knelpunten in het stelsel*, 2009.

Juffer en IJzendoorn 2008

F. Juffer & M.H. van IJzendoorn, 'Adoptie als interventie (2)', *Kind en Adolescent*, 2008/29, p. 31-49.

Kalverboer en Zijlstra 2006

M.E. Kalverboer & A.E. Zijlstra, *Het belang van het kind in het Nederlands recht; voorwaarden voor ontwikkeling vanuit een pedagogisch perspectief*, Amsterdam: SWP 2006.

Kwaliteitskader 2008

Kwaliteitskader vergunninghouders interlandelijke adoptie, bijlage bij *Kamerstukken II* 2007/2008, 31 265 nr. 8.

Kwaliteitskader 2013

Gezamenlijke vergunninghouders interlandelijke adoptie, *Kwaliteitskader Vergunninghouders Interlandelijke Adoptie*, 2^e herziene versie, 2013.

The Leiden conference 2012

The Leiden conference on the development and care of children without permanent parents, 'The development and care of institutionally reared children', *Child Development Perspectives*, 2012/6, p. 174-180.

Lenters 2006

H. Lenters, 'Interlandelijke adoptie: drie beginselen', *FJR* 2006/16, p. 58-62.

Loibl 2019

E.C. Loibl, *The Transnational Illegal Adoption Market: A Criminological Study of the German and Dutch Intercountry Adoption Systems* (diss. Maastricht), Den Haag: Eleven International Publishing 2019.

Loibl 2022

E.C. Loibl, 'The Future of Intercountry Adoptions in the Netherlands: Challenges and Possible Reforms', *FJR* 2022/14, p. 69-75.

Van Loon 1993

J.H.A. van Loon, 'Introductory Note on the Hague Convention of 29 May 1993 on Protection of Children and Cooperation in Respect of Intercountry Adoption', *Uniform Law Review* 1993/21, p. 76–81.

Van Loon 2017

J.H.A. van Loon, 'Protecting children across borders: The interaction between the CRC and the Hague Children's Conventions', in: T. Liefwaard and J. Sloth-Nielsen (red.), *United Nations Convention on the Rights of the Child: Taking Stock after 25 Years and Looking Ahead*. Leiden: Brill Nijhoff 2017, p. 32-46.

Van Loon 2021

J.H.A. van Loon, 'Blinde vlek Commissie Joustra voor Adoptieverdrag', *NJB* 2021/795, p. 842-846.

Martinez-Mora 2023

L. Martinez-Mora, 'The practical operation and impact of the 1993 Adoption Convention on the Protection of Children and Cooperation in respect of Intercountry Adoption', in: N. Lowe & Claire Fenton (red.), *Research handbook on adoption law*, Northampton: Edward Elgar Publishing 2023, p. 346-364.

Meijdam-Slappendel 1996

M.H.P. Meijdam-Slappendel, *De adoptie in Nederland* (diss. Leiden), Leiden 1996.

Ter Meulen, Smeets & Juffer 2019

G. ter Meulen, D. Smeets, & F. Juffer, 'The relation between adult adoptees' feelings about relinquishment, adoption and satisfaction with life.' *Adoption and Fostering* 2019/43(2), p.192-209.

Miller 2005

L. C. Miller, *The handbook of international adoption medicine: A Guide for Physicians, Parents, and Providers*, Oxford: Oxford university press, 2005 .

Minister van Justitie en Veiligheid 2020

Ministerie van Justitie en Veiligheid, *Verkenning naar een publiekrechtelijk systeem voor interlandelijke adoptie en sterker internationaal toezicht*, bijlage bij *Kamerstukken II 2020/21, 31265 nr 9*.

Momoh 2024

O. Momoh, 'Intercountry adoption: preventing and addressing illicit practices', in: J.H. Carruthers & B.W.M. Lindsay (red.), *Research handbook on international family law*, Northampton: Edward Elgar Publishing 2023, p. 32-52.

Mullenders, in: *T&C Personen- en familierecht*

A.J.I. Mullenders, commentaar op Wobka, in: J. van der Hoeven en F. Ibili (red.), *Tekst & commentaar Personen- en Familierecht*, Deventer: Wolters Kluwer (online).

Nota 1970

J.A. Nota, *De adoptie, rechtsinstituut in ontwikkeling* (diss. Nijmegen), Deventer: Kluwer 1970.

O'Halloran 2021

K. O'Halloran, 'Intercountry Adoption and the Hague Convention', *The Politics of Adoption* 2021/86, p.157-214.

Parra-Aranguren 2022

G. Parra-Aranguren, *Explanatory Report on the Convention on Protection of Children and Cooperation in respect of Intercountry Adoption*, The Hague Conference on Private International Law 2008.

Punselie, in: GS Personen- en familierecht

E.C.C. Punselie, commentaar op titel 12 Boek 1 BW, in: S.F.M. Wortmann (red.), *Groene Serie Personen- en familierecht*, Deventer: Wolters Kluwer (online).

RSJ 2016

Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ), *Bezinning op interlandelijke adoptie*, Den Haag, oktober 2016.

Schoenmaker 2014

C. Schoenmaker, *From infancy to young adulthood: The Leiden longitudinal adoption study*, Leiden: Mostert & Van Onderen 2014.

Smolin 2006

D.M. Smolin, Child laundering. 'How the intercountry adoption system legitimizes and incentivizes the practices of buying, trafficking, kidnapping, and stealing children', *Wayne law review* 2006/52(1), p. 113 – 200.

Tobin 2023

J. Tobin, 'Understanding adoption: the rights approach', in: N. Lowe & C. Fenton (red.), *Research handbook on adoption law*, Northampton: Edward Elgar Publishing 2023, p. 37-57.

Vandenhoe, Türkelli & Lembrechts 2024

W. Vandenhoe, G. Erdem Türkelli & S. Lembrechts, *Children's rights, A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child and its protocols*, United Kingdom: Elgar Publishing Limited Children's Rights, 2024.

Vité & Boéchat 2008

S. Vité & H. Boéchat, 'Article 21: Adoption', in: A. Alen e.a. (red.) *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers 2008.

Villanueva O'Driscoll, Jaspers & Vanspauwen 2023

J. Villanueva O'Driscoll, Y. Jaspers, N. Vanspauwen, 'Geadopteerden aan het woord: de psychosociale impact van wanpraktijken in transnationale adoptie', in: S. Withaeck, *Voorbij transnationale adoptie*, Brussel: Academic and Scientific Publishers 2023.

Vlaardingenbroek 2012.

P. Vlaardingenbroek, *Beleidsdoorlichting interlandelijke adoptie, gezien vanuit het perspectief van het vertrouwensbeginsel*, bijlage bij *Kamerstukken II* 2011/12, 33199, nr. 1.

VN-Rapporteur Kinderhandel 2018

VN-Rapporteur Kinderhandel (M. de Boer-Buquicchio), *Report of the Special Rapporteur on the sale and sexual exploitation of children*, A/HRC/37/60, 15 januari 2018.

VN-Rapporteur Kinderhandel 2019

VN-Rapporteur Kinderhandel (M. de Boer-Buquicchio), *Sale and sexual exploitation of children, including child prostitution, child pornography and other sexual abuse material*, A/74/162, 15 juli 2019.

Vonken & Ibili 2021

A.P.M.J. Vonken, F. Ibili, *Mr. C. Assers handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 10: Internationaal privaatrecht ; Dl. II: Internationaal personen- familie- en erfrecht*, Deventer: Kluwer 2021.

Wolters 1978

W.H.G. Wolters, *Adoptie van buitenlandse kinderen*, Nijkerk: Uitgeverij G. F. Callenbach bv 1978.

Wortmann 2022

S.F.M. Wortmann, 'Ontwikkelingen in het familierecht. Interlandelijke adoptie en draagmoederschap', *WPNR* 2022/7391, p. 845-846.

Willnink 2022

I.N.B.D. Willnink, 'Interlandelijke adoptie na het rapport van de Commissie Joustra: einde van een tijdperk of opmaat naar een nieuw begin?', *FJR* 2022/11, p. 41-47.

Parlementaire documentatie

Kamerstukken II 1986/87, 20046, nr. 3.
Kamerstukken II 1992/93, 23137, nr. 3.
Kamerstukken II 1995/96, 24810, nr. 3.
Kamerstukken II 2006/07, 30551, nr. 9.
Kamerstukken II 2008/09, 31265, nr. 10.
Kamerstukken II 2011/12, 33199, nr. 1
Kamerstukken II 2016/17, 31265, nr. 62.
Kamerstukken II 2020/21, 31265, nr. 79.
Kamerstukken II 2020/21, 31265 nr. 93.
Kamerstukken II 2021/22, 31265, nr. 103.
Kamerstukken II 2023/24, 33836, nr. 92.
Kamerstukken II 2024/25, 31265, nr. 133.